

Filozofija za djecu : kako humanistička znanost Sokrata i Kanta može pozitivno utjecati na dječji um

---

Marušić Olujić, Laura

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:547897>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-15**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

LAURA MARUŠIĆ OLUJIĆ

**FILOZOFIJA ZA DJECU: KAKO HUMANISTIČKA ZNANOST
SOKRATA I KANTA MOŽE POZITIVNO UTJECATI NA DJEČJI UM**

Završni rad

JMBAG: 0115025184 , izvanredni student

Studijski smjer : preddiplomski sveučilišni studij

Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Kolegij : Filozofija odgoja i etika poziva

Znanstveno područje : Humanističke znanosti

Znanstveno polje : Filozofija

Znanstvena grana : filozofija odgoja

Mentor : prof. dr. sc. Fulvio Šuran

Pula, lipanj 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

LAURA MARUŠIĆ OLUJIĆ

**FILOZOFIJA ZA DJECU: KAKO HUMANISTIČKA ZNANOST
SOKRATA I KANTA MOŽE POZITIVNO UTJECATI NA DJEČJI UM**

Završni rad

Pula, lipanj 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, _____ (datum)

Student _____

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, _____, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom "_____“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Student _____

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVRAT SOKRATU – DIJALOŠKA METODA.....	2
2.1. Dobrobiti dijaloške metode na djecu	3
3. KANTOVO KRITIČKO MIŠLJENJE	5
3.1. Razvitak kritičkog mišljenja kod djece – dobrobiti.....	6
4. ZAŠTO FILOZOFIRATI S DJECOM	9
4.1. 3 razloga zašto filozofirati s djecom od malena?	10
4.2. Velika potreba za prakticiranjem filozofije s djecom	12
4.3. Pitanja koja se školarci (8-11) samostalno pitaju	12
4.4. Gdje nestaju dječja filozofska pitanja bez dijaloške metode i kritičkog mišljenja?	13
4.5. Misлити svojom glavom i u skupini.....	14
4.6. Što čini dijalog filozofskim?	15
5. FILOZOFIJA ZA DJECU : PRIMJER MALE FILOZOFIJE	16
5.1. Primjer nastavnog sata s temom „Vrijednosti“	17
6. ISTRAŽIVANJE: PREDŠKOLSKA DOB I FILOZOFIJA S DJECOM.....	20
6.1. „Sokrat i dječak“	23
6.2. „Kako uživati“	28
6.3. Je li se hipoteza pokazala istinitom?	31
7. ZAŠTO SE FILOZOFISKE RADIONICE MORAJU ODRŽAVATI KAO ZASEBNA AKTIVNOST	33
7.1. Različiti ciljevi	33
7.2. Nedostatak vremena.....	34
7.3. Filozofija za djecu nije pripovjedna aktivnost	34
8. FILOZOFIJA ZA DJECU: KOLIKO POTICAJ NA RAZVOJ DIJALOGA I KRITIČKOG MIŠLJENJA IMA POZITIVAN UTJECAJ NA DJEČJI UM?	35
8.1 Zaključci iz rezultata istraživanja	44
9. ZAKLJUČAK.....	46

10. LITERATURA.....	48
11. PRILOZI	50
12. SAŽETAK.....	52

1. UVOD

Humanističke znanosti su znanstvene discipline koje se bave čovjekom, njegovim postojanjem, njegovom biti i vrijednostima koje su temelj ljudskog života, u što spada filozofija pa samim time i filozofija za djecu.

Filozofija za djecu je disciplina koja ponajviše kroz dijalog, kreativno i kritičko mišljenje potiče djecu na samostalne zaključke i pronalazak samostalnih rješenja.

Filozofija za djecu je nastala na temeljima Johna Deweya, američkog filozofa i psihologa koji je sudjelovao u školskoj reformi te Lava Vigotskog, ruskog psihologa i jednog od utemeljitelja sovjetske psihologije i osnivača kulturne povijesne psihologije. Smatrali su da nije dovoljno učiti napamet, već da djeca moraju shvatiti ono što su naučila te analizirati naučeno.

Tako je i Matthew Lipman primijetio da studenti imaju tendenciju memoriranja materijala a vrlo malo sposobnosti i motivacije za prosuđivanje i kritičko razmišljanje, iako se trudio približiti im takve pojmove. Posljedično, shvatio je da kod odraslih ljudi postoji nikakav, ili vrlo mali pomak u kritičkom razmišljanju te je zaključio da bi poticanje na kritičko razmišljanje i prosuđivanje trebalo započeti u djetinjstvu. Zbog toga je napustio radno mjesto na sveučilištu i osnovao je Institut za unapređenje filozofije za djecu pri Državnom sveučilištu Montclair. Svoju je ideju prenio više puta , a to je da : „ Nije dovoljno da djeca samo zapamte ono što je rečeno ;ona moraju ispitati i analizirati taj materijal. Baš kao što djeca razmišljaju o tome što uče o svijetu preko

svojih osjetila, tako bi trebala promišljati o onome što uče u školi. Pamćenje je vještina koja je na relativno niskom nivou razmišljanja; djeca moraju biti podučavana konceptualno – formativno, prosuđivanju, zaključivanju itd. „ (Ćurko i Kragić, 2012:9).

Lipmanov institut ima svoje centre u 46 zemalja. Kako se razvijao njegov pokret, razvijali su se i novi pravci u filozofiji za djecu.

Svakako, ni Dewey ni Lipman nisu „izmislili“ iz ničeg filozofiju za djecu. Njezina osnova leži na kritičkom mišljenju i višesmjernom dijalogu kojima su se davnih dana bavili Sokrat i Immanuel Kant te s njima i započinjemo ovaj rad.

2. POVRAT SOKRATU – DIJALOŠKA METODA

Dijalog je komuniciranje između odgojitelja ili učitelja te djeteta kojim se razmjenjuju iskustva, mišljenja i stavovi. U takvom dijalogu nema pobjednika i gubitnika već je to timski rad u kojem se istražuje, potražuje i podržava istina. U Sokratovoj dijaloškoj metodi dijalog je dvosmjernan i višesmjernan. Sokratova dijaloška metoda jedna je od metoda kojom se uvodi u filozofski način mišljenja i pretpostavka u kojoj se nadamo da će kroz takvu vrstu dijaloga dijete steći iskustvo u filozofiji (Zorić, 2008).

Dijaloška metoda se sastoji od problematiziranja određene tematike , pitanja i odgovora, otkrivanja onoga što je do sada bilo neotkriveno te dovođenja u pitanje onog što se smatra istinom.

Dijalog se upotrebljava kroz filozofiju kao istraživačka metoda ali i kao interakcija između odgojitelja i djece te predstavlja problematiku koja traži propitkivanje, provjeru i procjenu.

Što je konkretno Sokratova dijaloška metoda?

To je metoda kojom kroz dijalektiku, tj. istraživanje dijalogom, u ovom slučaju djeca, iznose svoje stavove koji mogu biti različiti i proturječni. Sokrat nije držao monologe čvrstog stava već je u dijalogu s drugima ukazivao na tuđe nedostatke, nalazio greške i kontradiktornosti u njihovim izjavama i shvaćanjima. Otkrivao je zablude i tako je dovodio do spoznaje i istine (Zorić, 2008).

Sokrat je ironijom raskrinkavao zablude, majeutikom je poticao na istinu i otkrivenje pravog znanja. Sokratova metoda se suprotstavlja subjektivizmu i relativizmu.

Po Sokratu, filozofija započinje u trenutku kad čovjek počne sumnjati u vlastite tvrdnje. U dijaloškoj metodi odgojitelj ili dijete postave temu ili problem te pitanje koje zatim potiče dijalog a time i otkrivanje novih spoznaja. Svako pitanje donosi nove spoznaje. Pitanje će ovisiti o djetetovoj dobi, o sposobnosti djece, o ciljevima i zadacima. Obično podrazumijeva problemska, alternativna, orijentacijska tj. usmjeravajuća, perspektivna, tj. ona koja vode k cilju i opća pitanja za koja je potrebna šira razrada i obrazloženje (Zorić, 2008).

2.1. Dobrobiti dijaloške metode na djecu

Samo otkrivanje novih istina dovodi do razvijanja mašte, interesa, samospoznaje i samopouzdanja, pošto je dijete samostalno došlo do osobnih zaključaka i istina.

Otkrivanje istine nije samo potrebna aktivnost u vidu intelektualnog jačanja djeteta već to pozitivno djeluje na dječju motivaciju, emocionalno jačanje te jačanje samostalnosti i odgovornosti.

Sokratova se dijaloška metoda može koristiti u malim skupinama kao i u većim, jedan na jedan i sam sa sobom. Takva vrsta dijaloga potiče djetetovu sigurnost u samog sebe pošto mu nejasno postaje jasno, nelogično logično, implicitno postaje eksplicitno, nedovršeno dovršeno, neartikulirano postaje artikulirano (Zorić, 2008).

Sigurno je da ono što je izgovoreno ima puno veću mogućnost za pronalazak rješenja nego ono što nije izgovoreno.

U središtu dijaloga je pitanje. U radu s djecom nisu toliko bitne filozofske teorije već se djeca usmjeravaju na konkretna iskustva i na konkretna pitanja i problematiku. Tako dolazi do samorefleksije koja kroz iskustvo traga za zajedničkim argumentima i zaključcima.

Dijalog ne treba oslanjati samo na iskustvo i dječje znanje koje već imaju nego treba osigurati i logički pravilan put rješavanja zadane problematike što dovodi do toga da djeca promišljaju filozofski. Dijalog je vrijedan ako je njegov put kretanja od neznanja prema znanju (Zorić, 2008).

Dijaloška metoda koja je primjer dobrog dijaloga :

1. Tvrdnje i dobro formulirana pitanja smišlja i planira odgojitelj prije nego započne dijalog.
2. Nakon toga iznose se konkretni primjeri koje je učenik iskusio a koji se sastoje od problema, tvrdnje ili općeg pitanja.
3. Kroz dijalog se analizira i argumentira primjer u skupini.
4. Tvrdnje se mogu zapisivati, u predškolskoj dobi ponajviše zbog odgojitelja kako bi dokumentirao dječje odgovore i kako bi mu poslužili za daljnji rad. Tek u školskom uzrastu tvrdnje se mogu zapisivati na ploči kako bi ih učenici vidjeli (Zorić, 2008).

Dobar primjer što koristiti a što ne koristiti u Sokratovom dijalogu :

1. Primjer mora biti iz djetetovog vlastitog iskustva, nije prikladno npr. „Događa mi se često da...“
2. Primjeri za djecu trebaju biti jednostavni i njima razumljivi. Iz toga će proizaći najbolji zaključci. Kad je doživljaj ili iskustvo podijeljeno, djeca se trebaju usredotočiti na jedan po jedan doživljaj.
3. Primjer treba biti zanimljiv za sve ili većinu djece. Sva djeca trebaju biti sposobna shvatiti doživljaj i staviti se u ulogu onog koji je doživio.
4. Primjer treba biti iskustvo koje je prošlo, ono koje je već doživljeno.
5. Ako dijete iznosi primjer, treba biti sposobno ponuditi sve važne informacije i odgovoriti na dječja pitanja kako bi djeca mogla u potpunosti razumjeti primjer.
6. Dobri primjeri su oni koji su povezani s hipotezom, pitanjem ili stavom (Zorić, 2008:34).

Konkretna dječja iskustva mogu se iskoristiti za razvitak dijaloške komunikacije. Takva iskustva možemo nazvati problemima pa je onda i dijalog problemski. Odgojitelj može cijelo vrijeme zapisivati ili snimati dijalog. Osnova svega je da se odgojitelj služi dječjim odgovorima i mišljenjima kako bi ona samostalno spoznala istinu ili došla do zaključka.

Dijaloška metoda ne bi bila efektivna bez aktivnog slušanja. Ako dijete sluša ono što ostali govore, ima priliku razmisliti da li se tvrdnje ostale djece slažu s njegovim razmišljanjima ili su kontradiktorne njegovima. To će djecu motivirati kako bi došla do svoje istine.

Aktivno slušanje u Sokratovom dijalogu znači odbaciti predrasude i biti otvoren prema novim spoznajama. Sokratov dijalog razvija takav dijalog koji je tolerantan, ravnopravan, zasnovan na kritici i empiriji te timskom radu u kojem se djeca kroz analizu, sintezu, evaluaciju, slušanjem, pitanjem i odgovorima bave konkretnim problemima, što spada u filozofiju.

U konačnici, filozofija za djecu je istraživačka aktivnost a ne aktivnost u kojoj dijete mora nešto novo teorijski naučiti.

Sokratovom dijaloškom metodom djeca samostalno i aktivno rješavaju problematiku čime se jača njihovo samopouzdanje, logičko mišljenje i samosvijest. Jača samosvijest dovodi do otkrića djetetove snage, samospoznaje, otkrića svojih kvaliteta i karakteristika.

Upotrebom Sokratove dijaloške metode kod djece se razvija motivacija, inicijativa, pozornost, samostalnost i govorno izražavanje. Ovom metodom djeca ne zaboravljaju ono što su naučili i razumjeli, za razliku od klasičnog učenja još u predškolskoj dobi gdje odgojitelj drži monolog i uči djecu nečemu napamet.

Razlog je taj što djeca razumiju ono što su zaključili samostalno. Samim time Sokratov dijalog ima odgojnu vrijednost (Zorić, 2008). Osim toga, Sokrat je kod ljudi poticao spoznaju samog sebe, što je on shvaćao kao poznavanje svoje psihe. Ljudi koji su prelazili preko Sokratovih iritirajućih kritika i otvorili se onome što govori, nadišli bi svoje neznanje (Šuran, 2014).

3. KANTOVO KRITIČKO MIŠLJENJE

Kant je smatrao da našim umom shvaćamo svijet oko sebe, ali ga nije zadovoljavalo

racionalno mišljenje već je kritički gledao na sve oko sebe. Kritika se definira kao prosudba, ocjena, vaganje pozitivnih i negativnih strana neke problematike, ideje, doživljaja, pokreta, sposobnosti prosuđivanja (<https://zpg.hr/2019/11/25/kriticko-misljenje/>, prikupljeno 26. 05. 2023).

Kant je smatrao da se trebamo kritički uhvatiti u koštac s problematikom spoznaje. Smatrao je da izvor spoznaje nije jednostavan proces vlastitog iskustva u kojem je osoba samo pasivni promatrač oko sebe te tako stječe iskustvo već da osoba ima aktivnu ulogu u shvaćanju i spoznavanju. Tako u središtu spoznaje nije sam objekt već osoba sama. Zato je i napisao tri djela povezana s kritičkim mišljenjem te je velik dio njegovih ideja kamen temeljac za filozofiju za djecu.

Ta se njegova djela zovu „Kritika čistog uma“, „Kritika rasudne snage“ i „Kritika praktičnog uma“.

Kako bi stvorili građane koji donose odluke, preispituju javno mnijenje te kritički pristupaju nepouzdanim informacijama kojima su sve više izloženi bitno je razvijati još u dječjoj dobi kritičko mišljenje (Buchberger, 2012).

Ono je važno za dječju dob pošto je za djecu bitno da oprezno i kritički gledaju na dane informacije te da samostalno razmišljaju i donose odluke (Slunjski, 2012).

Nakon Kanta, John Dewey određuje moderno kritičko mišljenje te govori da je ono proces kojim se kritički prosuđuju informacije, prijedlozi i nedoumice te se traže dodatni dokazi (Dewey, 1910).

Dewey govori da mišljenjem prihvaćamo ili odbacujemo informacije. Ennis govori da, kako bi mogli kritički razmišljati, trebamo ispravljati sami sebe , dokazivati, uzeti u obzir alternative (Ennis, 2011).

3.1. Razvitak kritičkog mišljenja kod djece – dobrobiti

Učiti Sokrata ili Kanta na isti način kako se uči i na fakultetu nije lagano. To ne znači da se djeci ne može još od predškolske dobi pomoći u razvoju kritičkog mišljenja koje će im pomoći razumjeti svijet i stvoriti takvu mentalnu strukturu koja će kod djece razviti dublje shvaćanje. Filozofija za djecu ne znači učiti napamet ili davanje informacija koje

će učiti djecu o povijesti filozofije već znači ponuditi im mentalne instrumente kojima će naučiti ispitivati svoju okolinu i svijet što donosi brojne prednosti.

Poticanjem na kritičko mišljenje djeca će naučiti zauzeti svoj stav, razviti svoje mišljenje i osjećaj za kritiku. Uхватiti se u koštac s problemima analizirajući ih kroz samostalno razmišljanje . Postati otvoreniji prema drugima i lakše prihvaćati tuđe viđenje situacije, naučiti se govorno izražavati, argumentirati vlastite ideje te shvatiti koliko je život čaroban i kompleksan.

Odgovitelj će s djecom stvarati dijalog, poveznice među argumentima, proučavati koncepte i riječi te suočavati se. Davati odgovor na mnogobrojna pitanja i otvarati razne problematike.

Kroz pitanja djeca postaju mudrija. Filozofija s djecom pomaže u razvoju dječje mašte te smanjuje rizik da će se djeca jednog dana razviti u ukalupljene odrasle osobe koje će sve prihvaćati zdravo za gotovo.

Djeca su sama po sebi znatiželjna i puna pitanja te iziskuju puno odgovora. Sposobna su kritički razmišljati ali potrebna im je odrasla osoba koja će ih poduprijeti i poticati na kritičko mišljenje u skladu s njihovom dobi i sposobnostima (Slunjski, 2011).

Neki od načina poticanja djece na kritičko mišljenje su :

1. Podržavanje autonomije: razvojem vlastite autonomije dijete je samostalnije te sklonije donositi vlastite zaključke. Sklonije je preuzimanju odgovornosti i bavljenju različitim aktivnostima (Lemajić i sur., 2019). Autonomiju kod djece potičemo uvažavanjem njihovih želja i interesa prilikom odabira aktivnosti (Slunjski, 2011).

Kad podržavamo autonomiju dijete uči samostalno odlučivati, iznositi svoje mišljenje i stajati iza njega te ne shvaća zdravo za gotovo sve informacije kao istinite (Mlinarević ,2000). U kritičko mišljenje, uostalom, spada i samostalno odlučivanje, samokritika, usmjeravanje misli na svoj cilj , povezivanje informacija, razumijevanje, rješavanje problema (Slunjski, 2011).

2. Planiranje aktivnosti s djecom : kao i svako planiranje odgojno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi tako treba planirati i aktivnosti vezane uz filozofiju s djecom.

Razvitak kritičkog mišljenja kod djece se mora planirati te postaviti cilj koji se želi ostvariti.

3. Postavljanje pitanja: postavljanje pitanja je odličan način za razvijanje kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi (Slunjski, 2011). Poželjno je postavljati otvorena pitanja kojima djetetu ne namećemo odgovor na što može odgovoriti s da ili ne nego pitanjima potičemo dublje razmišljanje, analizu i zaključke (Dovigo, 2016).

Otvorena pitanja potiču i divergentno razmišljanje, tj. razmišljanje u različitim smjerovima te potiče obrazloženje odgovora što djetetu daje do znanja da svaku svoju izjavu treba argumentirati i opravdati (Dovigo, 2016).

Npr. pitanja otvorenog tipa su : „Što vidiš na nebu?“, a zatvorenog : „Vidiš li ptice na nebu?“

Tablica 1. Primjeri pitanja koja podržavaju različite elemente kritičkog mišljenja :

Elementi kritičkog mišljenja	Primjeri pitanja i zadataka
Razumijevanje	Kako se to radi? Što još možeš uzeti u obzir? Kako to možeš iskoristiti ubuduće? Možeš li objasniti'
Analiza	Što bi se moglo dogoditi ako? Koja je razlika između? Usporedi, objasni, klasificiraj
Sinteza	Možeš li to složiti na drugačiji način? Što ako to složiš drugačije? Preuredi, zamijeni, kombiniraj
Argumentacija	Zašto tako misliš? Zbog čega to misliš? Zašto si to odlučio koristiti?
Sagledavanje različitih perspektiva	Kad bi usporedio/la, što bi se otkrilo? Na koga bi to utjecalo? Koga bi mogao/la uključiti u ovu aktivnost?

Zamišljanje mogućih situacija, postavljanje hipoteza	Što bi se moglo dogoditi ako...? Što misliš da bi mogao/la otkriti ako...? Kako to možeš napraviti? Što možeš učiniti da se ... dogodi?
Formiranje stavova i ideja	Što misliš o tome? Koje rješenje ti predlažeš?/Zašto misliš da bi to pomoglo?
Evaluacija / donošenje zaključaka	Koje je najbolje rješenje? Usporedi, procjeni, odluči

Primjeri pitanja i zadataka za razvijanje elemenata kritičkog mišljenja na razini predškolske dobi (Milanović, 2022:21)

3. Stvaranje poticajnog okruženja : kad djeci nudimo različite materijale kojima mogu samostalno manipulirati, ona će tako stimulirati njihove interese , želju za znanjem, ispitivanjem, donošenjem zaključaka, kako nešto koristiti, konstruirati, kako s nečim baratati. Tako se osposobljuju za postavljanje hipoteze i testiranje istih.

4. Refleksija na aktivnosti: pomažu djeci utvrditi usvojeno, potiču na dublju analizu, razmišljanje o tome što je dobro učinjeno a što bi se moglo promijeniti.

4. ZAŠTO FILOZOFIRATI S DJECOM

„Nije li prerano pričati o filozofiji s djecom?“

„Nije li preteško provoditi radionice filozofije s djecom?“

„Kako uspijevaš pričati o nečem toliko apstraktnom i kompliciranom kao što je filozofija?“

„Bolje je s djecom razgovarati o konkretnim stvarima!“ (Šuran, 2020:4)

Tko se prvi put susretne s pojmom filozofije za djecu i s djecom, sigurno se zapitao nešto od toga, a tko je s djecom radio aktivnosti vezane za filozofiju, vjerojatno je čuo takva pitanja iz svoje okoline, kao i ja sama.

Kad sam počela provoditi filozofske aktivnosti s djecom predškolske dobi, za potrebe ovog završnog rada, a i kasnije kad sam dobila odlične povratne rezultate s djecom i nastavila s filozofskim aktivnostima, znala sam dobiti upite u više navrata o tome nije li filozofija previše komplicirana za djecu. Mnogi su bili skeptični.

Vjerujem da kad bi se educirali i zainteresirali za to područje, a mnogi bi, pretpostavljam i htjeli, samo što nisu još čuli o radionicama filozofije za djecu, shvatili bi da filozofija za djecu nudi velik dio onog što je djeci potrebno. Ustvari, nudi ono neophodno bez čega nema ni ničeg ostalog.

Sjetivši se sebe kao djevojčice, oduvijek su me zanimale različite teme, od ljudskog postojanja, smisla, do toga što je pravedno a što nepravedno, zašto se osjećam tako kako se osjećam, zašto brat ponekad dobije nešto više od mene, da li je to zaista tako ili mi se samo čini?

Često ne bih dobila odgovore na ta pitanja niti sam imala prilike odgovoriti i sama o tome što mislim o određenoj temi jer me nitko nije ni pitao.

Filozofija s djecom je pitati sebe i ostale, argumentirati svoje odgovore, slušati tuđe razloge, kao i Sokrat nekad, dokazati kontradiktornosti, izvoditi hipoteze, problematizirati, voditi višesmjerni dijalog i razvijati vlastito mišljenje (Šuran, 2020:4).

4.1. 3 razloga zašto filozofirati s djecom od malena?

1. Djeci je u njihovoj prirodi pitati zašto

Cilj je usmjeriti djecu na želju za pitanjem, poticati znatiželju za određenom problematikom kojom se bavimo, ovisno o uzrastu. Starije dijete će se pitati :“Tko sam ja?“, „Zašto postojim?“, „Koja je moja uloga u svijetu?“. Mlađa djeca će se više baviti pitanjima međusobnih odnosa, pravde, nepravde, hrabrosti, ljubavi, samosvijesti, sigurnosti. Nastoji se kod djece potaknuti razmišljanje koje ide iznad onog naizgled logičnog stavivši pod upitnik i općenitu tematiku te sve ono što nas okružuje svakodnevno a ne mislimo o tome. Osim toga, nastoji se naučiti djecu da nikad ništa ne shvaćaju zdravo za gotovo već da svemu daju dublje značenje. (Šuran, 2020).

Za dijete je svijet laboratorij s različitim stvarima koje želi otkriti. Sve ono što se dogodi stimulira u djetetu prirodnu znatiželju koja ga poziva da se pita i da pita. Često se

prirodna znatiželja u djetetu postepeno gubi i često su odrasli oni koji koče djetetovu znatiželju, pojednostavljujući i banalizirajući situacije te nudeći gotove odgovore koji odmah zatvaraju mogućnost razvitka dijaloga , hipoteze i samostalnog zaključka (Šuran, 2020) .

Nažalost, često se događa da i kad dijete nešto i pita, odrasli ga u potpunosti ignoriraju te osim toga što im se tako ubija želja za filozofiranjem, postaju „nevidljivi“.

Iako je 21. stoljeće, još je uvijek u većini slučajeva prisutno učenje i predavanje učenika i studenata činjenicama koje se ne osporavaju umjesto da se stimuliraju hipoteze i postavke.

Potičući filozofiju s djecom jačamo u njima zanimanje za istraživanje te njihov entuzijazam prema otkriću.

2. Dijalog

Dijalog je već spomenut na početku ovog rada. Opet ću ga spomenuti kao važna komponenta filozofije za djecu koja služi kao poziv na refleksiju koja se razvija kroz raspravu. Tako se nude mnoge različite mogućnosti koje otvaraju različite neuobičajene perspektive. Dijalog je dvosmjernan. Najprije se sluša te zatim svako dijete kaže svoje razmišljanje. Tako se stvaraju mnoge ideje koje bi, vjerojatno, svaka pojedinačno, bile beznačajne, ali izlaganjem skupini razmišljanja se međusobno otvaraju i nadograđuju. U takvom dijalogu nema pobjednika već partnera u raspravi i razvitku mišljenja. Svi su podjednako uključeni i sudjeluju u izgradnji zaključka gdje odgojitelj ima ulogu moderatora (Šuran, 2020).

3. Odušak vlastitoj mašti

U dječjoj mašti je sve moguće. Djeca nisu limitirana i ukalupljena razmišljanjem da je nešto moguće samo do jedne granice. Zato lakše mogu prijeći preko zdravorazumskog razmišljanja na apstraktno. Postoji, dakle, poveznica između filozofskog pristupa i otvorenosti uma o mogućnostima izvan mentalnih granica (Šuran, 2020).

4.2. Velika potreba za prakticiranjem filozofije s djecom

Ono što se događa s tijelom događa se analogno i s mišlju. Korak i disanje kao i kondicija bit će slabi ako ih ne vježbate, npr. ne trčite, ne upuštate se u strme uspone, ne bavite se sportom.

Ravnoteža i sposobnost orijentacije ne dolaze same od sebe već se to vježba hvatajući nepoznate smjerove. Ne mogu se s pogledom na planinu osvajati vrhovi već planinarenjem.

Isto je s mišlju. Misao se širi iznad granica već rečenog i osmišljenog pitanjima koja otvaraju mogućnost za neobične scenarije, prelazeći od jedne do druge hipoteze, od jedne do druge riječi, mijenjajući korake i ideje te usavršavajući dječje sposobnosti prodiranja u sebe. Filozofijom za djecu dolazi se do neistraženih istina čak i o stvarima koje shvaćamo zdravo za gotovo, vježbajući tako prelaziti granicu uobičajenog odgovaranja i uobičajenog razmišljanja. Filozofija s djecom, kao i vožnja bicikle za tijelo, vježba je za misao i govor (Mori, 2018).

Vježbajući s djecom već u predškolskoj dobi, lakše će doći do zaključaka i vlastitog mišljenja kasnije u školi. Bez razmišljanja o jednostavnijim pitanjima koja se mogu s nekim podijeliti djeca će kasnije teško podijeliti stvari koje su stoljećima u glavama djece od određene dobi.

4.3. Pitanja koja se školarci (8-11) samostalno pitaju

Luca Mori, doktor filozofskih disciplina na Sveučilištu u Pisi, htio je otkriti koja su to pitanja koja se djeca samostalno pitaju za koja bi htjeli pronaći odgovore? Zašto su im takva pitanja posebno zanimljiva i zašto se oduševljavaju svaki put kad misle o njima.

Kad je upitao djecu u dobi od 8-11 godina da podijele s njim pitanja koja su za njih najvažnija te ih je zamolio da ih napišu na prazan bijeli papir bez da pokazuju prijateljima što su napisali i bez njegovih prijedloga i intervencija, bio je iznenađen njihovim napisanim pitanjima. Neka od pitanja su bila :

„Tko je izmislio zemlju?“; „ Postoje li vanzemaljci?“; „ Što je nastalo prije, kokoš ili jaje?“; „ Što bi bilo sa svijetom da ljudi ne postoje?“; „Odakle je nastala točkica koja je uzrokovala veliki prasak?“; „Tko je izmislio povijest?“; „Kako se oblikovao vepar?“; „Od

čega je građena kokoška?"; „Kako je nastala ideja da se otvori prva škola?"; „Kako je nastala prva kuća?"; „Zašto postoji životinjski i ljudski život?"; „Zašto postoji priroda?"; „Tko je izmislio pečat?"; Što će biti poslije valute Euro?"; „Zašto se umire?"; „Kako su nastale pčele?"; „Što se dogodi kad umremo?"; „Zašto postoje boje?"; „Zašto se plače?"; „Zašto sam rođen?"; „Može li Zemlja nestati?"; „Kako je izmišljeno staklo?"; „Kako je nastao papir?"; „Kako je nastalo nebo?"; „Nakon što umreš, dolaziš li na neki drugi svijet?"; „Kako je nastala ideja za osnutkom kazališta?"; „Tko je izmislio učenje?"; „Odrasli znaju više od nas djece ali zašto strahuju i ne pokazuju to znanje?"; „Zašto djeca ponekad gnjave drugu djecu a na kraju baš ta djeca ispadnu kukavice?"; „Što će se dogoditi u budućnosti sa siromašnom djecom?"; „Što je život?"; „Koja je naša svrha?"; „Kako rastemo?"; „Zašto postoji siromaštvo?"; „S kim ću se vjenčati?"; „Hoću li biti pilot?"; „Hoću li postati dobra odbojkašica?"; „Hoću li i dalje voljeti svoje roditelje kad odrastem?"; „Što će mi se dogoditi u budućnosti?"; „Zašto postoji rat?"; „Zašto se ljudi međusobno ubijaju i prave ratove?"; „Zašto su stvoreni svijet i prostor?"; „Zašto su izmislili aute i tehnologiju?"; „Kako se rađa ljubav?"; „Zašto se zaljubljuje?"; „Kako je nastala znanost?"; „Što ima u svemiru?“ (Mori, 2018:9)

4.4. Gdje nestaju dječja filozofska pitanja bez dijaloške metode i kritičkog mišljenja?

Zanimljivo je primijetiti kako prethodna pitanja ponekad imaju jasne filozofske implikacije ali se ipak isprepliću s onim što se uči u školi, s prirodnim znanostima, fizikom, poviješću, prirodom o čovjeku i tehnologiji. Kad i pod kojim uvjetima na površinu isplivaju ovakva pitanja?

Na to su pitanje odgovorila sama djeca. Takva pitanja im se javljaju, po njihovim izjavama : „Rijetko, kad radim nešto novo i želim napraviti još nešto“, „Kad se mama svađa sa mnom i kad sam kod svog tate“, „Ako me nitko ne podsjeti na nešto, nikad“, „Kad vidim nešto što me sjeti na nešto drugo koje je povezano s prvim“, „Kad se ide na mjesta gdje su ljudi obučeni drugačije i gdje postoji siromaštvo ili tehnologija, vidjevši razliku između takvih mjesta“, „Kad sam sam i smiren te ne znam na što misliti pa mi padnu na pamet na pamet stvari iz prošlosti, iz dubine mog srca“. „Kad se fiksiram na jednu stvar , npr. na bilježnicu“, „Navečer, prije nego legnem u krevet“, „Kad

sam sam“, „Kad ne znam što raditi“, „Kad je noć“, „Kad rješavam testove, ne testove koje dobijem od učiteljice u školi već testove koje si napravim sam kod kuće“.

Može se dogoditi da ovakva pitanja, čim padnu djeci na pamet, odustanu od njih jer su „jako teška“, ili kako kaže jedna osmogodišnjakinja :“Može se dogoditi da takva pitanja nastanu u školi, u trenutcima kad se gleda kroz prozor“.

U svakom slučaju, izgleda da, iako su pitanja zanimljiva, djeca nemaju snage ni vremena baviti se dulje njima a još manje zajedno, dijalogom i kritičkim mišljenjem. Zašto se uopće dogodi, kako je djevojčica rekla, da gleda kroz prozor? Ponekad iz dosade, ponekad jer radi nešto zabavno što joj nepredvidljivo sugerira druge misli koje ne mogu ostati zadržane u sebi.

Postavlja se pitanje, vrijedi li baviti se pitanjima koja nastaju između prostorije učionice i onog izvan prozora : svijetom. Vrijedi li povezati ono unutarnje i vanjsko kako bi se potaknuo neobičan put k otkriću? Vrijedi itekako te se to može učiniti filozofijom za djecu (Mori, 2018).

4.5. Misli svojom glavom i u skupini

Što bi se dogodilo kad ta dječja pitanja ne bi ostala samo u njihovim pojedinačnim mislima već kad bi djeca imala priliku suočiti se s istim pitanjem u skupini? Koliki i kakvi bi sve odgovori isplivali? Kakav bi efekt bio postignut većim brojem hipoteza i zaključaka? Vježbajući pričati i misliti u prostoru punom novih otkrića koja se dijele s ostalom djecom, moguće je otkriće kako postoji kolektivna inteligencija ili grupna inteligencija koja omogućuje svakom sudioniku stići kolektivnom razmjenom mišljenja puno dalje nego što bi mogao sam.

Tu opet dolazimo do zaključka koliko nam je potrebna Sokratova dijaloška metoda. Filozofski problem se predstavlja kao zagonetka u kojoj nema unaprijed pretpostavki što bi trebalo odgovoriti, u kojoj nije jasno koji je odgovor ispravan ni je li odgovor samo jedan. Zagonetka koja se suočava s utopijama i paradoksom.

Na početku filozofske aktivnosti djeca se osjećaju kao da se nalaze u mračnoj sobi u koju se ulazi sa znatiželjom, bez jasnog odgovora što će u njoj naći. U takvim uvjetima, tko god podijeli s ostalima svoja razmišljanja i postavi hipoteze, pa čak i ako se dokaže da su pogrešne i budu odbačene, doprinosi osvjetljenju jednog dijela sobe.

Najbitnije je : svaka tvrdnja koja se nadovezuje na drugu dječju tvrdnju, u trenutku u kojem dijete uči razmišljati svojom glavom zajedno s ostalom djecom, poštuje vlastitu dječju sposobnost razmišljanja dajući im mogućnost ući u tajne kutke vlastitog razmišljanja i komunikacije do kojeg samo dijete ne bi moglo dospjeti. Na taj način dijete ima više mogućnosti dok u samoći svojih misli ima samo jedan smjer kojim bi mogao ići.

Jedan je dječak, desetogodišnji Francesco iz Pise, rekao : „Ovo sam naučio : ponekad, kad sam sam sebi postavio određeno pitanje, mislio sam da imam odmah odgovor na njega te mi se taj odgovor činio ispravnim i točnim. Onda slušaš ostalu djecu... Pomisliš kako neće imati više ništa za reći ili ništa novog što već ja nisam rekao, a zapravo primjećuješ u njihovim odgovorima stvari o kojima nikad nisi ni pomislio. Zatim otkriješ da ta prva misao koja ti je pala na pamet kao odgovor na pitanje, nije ona ispravna i točna. Ono što mi se činilo kao rješenje nije bilo pravo rješenje.“

Inače, Francesco je dječak koji ima najbolje ocjene i najviše uči te je odmah dizao ruku kako bi dao ispravan odgovor. Susret s neobičnim filozofskim pitanjima otkrio mu je, kako je i sam s oduševljenjem priznao , da će nas razgovor i dijalog odvesti puno dalje od točke do koje bi znali doći i sami (Mori, 2018).

4.6. Što čini dijalog filozofskim?

Filozofija za djecu se može graditi na puno načina ali je svaki put bitno upitati se što dijalog čini filozofskim? S jedne strane, potrebno je obzirati se na dinamiku interakcije. S druge strane potrebno je orijentirati se na neobična otkrića i dijalog kojim se može napredovati samo otkrivajući i hvatajući se u koštac s argumentima koji su potkrijepljeni riječima i iskustvima.

Sama pitanja koja proizlaze iz postavljene hipoteze mogu postati predmet istraživanja, neovisno o tome što možda na kraju nije usko povezana s primarnom hipotezom.

E. Martens predložio je praktimirati dijalog, obraćanje pažnje na procese koji su povezani s upotrebom riječi u različitim situacijama i različitim kontekstima, tražiti koji su to uvjeti koji dovode do iskustvenog čuđenja te poticati samorefleksiju kroz kratke tekstove o različitim temama (Martens, 2007).

5. FILOZOFIJA ZA DJECU : PRIMJER MALE FILOZOFIJE

2008. u osnovnoj školi „Nova“ u Zadru uveden je predmet „Mala filozofija“ koja se održava jedan sat tjedno za učenike trećeg i četvrtog razreda. Program je izradio Branko Ćurko a u izradi je sudjelovala i Ivana Kragić. Od te godine do danas, svojom su udrugom sudjelovali i osmislili brojne domaće i EU projekte u kojima su sudjelovali s ostalim stručnjacima koji se bave filozofijom za djecu. Sam Bruno Ćurko kaže da su ga vlastita djeca motivirala da se počne baviti time. Kako su bila znatiželjna i propitkivala o svemu i svačemu, pitao se postoji li nešto ili netko tko se bavi dječjom filozofijom te je saznao za Lipmanov pokret (Ćurko, Kragić, 2012).

Što se tiče same nastave na predmetu Mala filozofija, na početku su učenici bili u strahu. Danas je to skroz drugačije . Kad su se navikli na predmet, počeli su otvoreno izražavati svoje mišljenje i stavove pošto su odbacili opterećenost i strah od krivih odgovora.

Bruno Ćurko kaže da je cilj svakog sata motivacija učenika da sami dolaze do spoznaje, da razmišljaju o svakodnevnim stvarima koje inače uzimaju zdravo za gotovo. Svaki sat ima svoju temu. Npr. tema „Vrijednost „, gdje se svaki učenik trebao sjetiti nekog predmeta koji za njega ima veliku važnost. Rasprava je dovela do toga da su učenici osvijestili odakle im tolika privrženost prema nekom određenom predmetu koji obično nema, ili ima malu novčanu vrijednost. Tako su osvijestili prave vrijednosti koje su teoretski znali od prije ali su ih sada osvijestili (Ćurko, Kragić, 2012).

Cilj svakog sata je osvješćivanje kojim se potiče kritičko razmišljanje i kreativnost. Mislim da je danas to jako bitno pošto djeca često odgovaraju s „ne znam“. Propitkivanjem djece zašto im je nešto važno, zašto im je nevažno, što misle zašto su imali određenu reakciju u određenom trenutku, ona sama vježbaju izraziti svoje mišljenje te se gubi blokada koja je prepreka odgovoru.

Osim tog predmeta u osnovnoj školi u Zadru potrebno je spomenuti još projekata udruge „Mala filozofija“ koja broji 50 članova , kako bi se shvatila njezina važnost. Udruga nije aktivna samo u Hrvatskoj nego i u BiH, Francuskoj, Italiji i Južnoj Koreji. Najznačajniji projekt je „Pogled u vlastito mišljenje“ koji je proveden u 23 škole i knjižnice. Na temelju tog iskustva osmislili su i projekt „Osvješćivanje štetnosti

korupcije za djecu od 9 do 11 godina“ kojeg su kasnije preimenovali u „Tko se boji korupcije još?“ pošto je taj naziv projekta ispao upečatljiviji. Primjenjivao se u 12 škola i 2 knjižnice u kojem je sudjelovalo 122 učenika u školskoj godini 2010./2011. Cilj je bio objasniti djeci korupciju i načine kako ona uništava važne vrijednosti kao što su obitelj, ljubav, dostojanstvo, društvo.

Projekt se sastojao od pet radionica pod nazivom :

- „ 1.“ Kupit ću igračku da znaju da ih volim“ – tema : korupcija protiv obitelji
2. „Kupio sam ti sladoled pa se moraš družiti sa mnom „ – korupcija protiv prijateljstva
3. „Volim samo one koji imaju najnovije mobitele“ – korupcija protiv ljubavi
4. „Ako ga osramotiš, dobit ćeš sve moje sličice“ – korupcija protiv dostojanstva
5. „Plati, pa ćeš imati dobru plaću“ – korupcija protiv društva“ (Ćurko i Kragić, 2012:44).

Projekt je pokazao kako djeca u dobi od 9 do 11 godina mogu razumjeti takve pojmove i izgraditi svoje stavove oko toga. Do tada im nitko nije pokušao približiti takve pojmove i potaknuti ih na razmišljanje (Ćurko i Kragić, 2012).

5.1. Primjer nastavnog sata s temom „Vrijednosti“

Sat male filozofije započinje uz PowerPoint prezentacije. Kroz sat vodi sova Sofija i njezini prijatelji, a to su na ovom satu Ježurka Ježić i Bakalarko Darko. Na početku sata se dodjeljuju uloge koje će učenici čitati. Sofija najavljuje priču, tj. prerađenu basnu Pas i vuk. Djeca dobivaju kopiju priče. Učiteljica pročita basnu te učitelji postavljaju pitanja a svako pitanje produbljuju s potpitanjima. Nakon priče „Pas i vuk „ dolaze na red pitanja (Ćurko i Kragić, 2008).

„Sova Sofija: Što je vrjednije vuku, a što psu? Sova Sofija: Što biste vi odabrali? Učitelji postavlja potpitanja: Zašto? Kako je priča završila? Je li itko ostao povrijeđen ili uvrijeđen? Znači li to da su poštivali međusobne želje i vrijednosti? Jesu li poznavali međusobne vrijednosti? Sova Sofija: Poznaje li pas slobodu? U prezentaciju dolazi novi lik. Sova Sofija: Znaete li djeco tko je ovaj moj prijatelj? Većina djece prepoznaje

omiljenog dječjeg junaka. Sova Sofija: Po šumi danas, bez staze, puta, Ježurka Ježić lovi i luta. Vještak i majstor u poslu svom, radi i čuva rođeni dom. Ježurka Ježić: Hello children. Iako sam naučio engleski još uvijek na svijetu tom najviše volim svoj skromni dom. Učitelj moli učenike da ispričaju priču o Ježurki Ježiću. Nakon što učenik ispriča priču, učitelji potpitanjima razrađuju sadržaj priče. Sova Sofija: Djeco, po čemu su slični vuk i Ježurka? a) Naobrazbi b) Po svojim vrijednostima c) Po hrani Učenici vrlo lako odgovaraju na zadano pitanje. Ježurka Ježić: Odgovorili ste točno na pitanje njeno, znate li kojom će te se danas baviti temom? Učenici uz pomoć potpitanja dovode djecu do točnog odgovora. Dakle danas ćemo raspravljati o vrijednostima. Sova Sofija: Vrijednost, vrijedno, vrednovanje, vrednota....što li je sve to? Ježurka Ježić: Pokušajmo zajedno doći do zaključka. U prezentaciji 'doplivava' Bakalarko Darko: Bok, mislim kako je vrijeme da vam se pridružim. Ja sam bakalarko Darko. Evo plivam kroz Jadransko more, pa sam vam odlučio pomoći. Ježurka Ježić: Bakalarko, stigao si u pravo vrijeme. Govorimo o temi vrijednoj pričanja. Sova Sofija: Bok Bakalarko Darko, pomozite nam shvatiti što su to vrijednosti? Bakalarko Darko: Imate li doma koju staru igračku, knjigu, komad odjeće ili bilo što drugo što je po svim pravilima već trebalo biti u smeću? Ježurka Ježić: Zašto čuvate taj predmet? Je li vam to važnije od ostalih stvari koje imate? Zašto? Bakalarko Darko: Što biste rekli da taj predmet ima za vas? Ježurka Ježić: Mislite li da bi imao isto značenje kao onaj kojeg sada imate doma? Zašto? Sova Sofija: Da nikada niste imali taj predmet i da ga sad vidite novoga u izlogu, koliko bi vam važno bilo da ga kupite? Ježurka Ježić: Da ste taj dan umjesto igračke koju volite dobili knjigu, plavi auto umjesto crvenog ili bilo koji drugi predmet, mislite li da bi svoje osjećaje vezali uz to? Bakalarko Darko: Je li moguće da ste vi sami i ljudi oko vas tom predmetu dali vrijednost? Gdje se onda vrijednost stvara: u materijalnom (predmetima) ili u njihovim pričama i nama samima? Budi li vam taj predmet neke uspomene? Sova Sofija: Ako mi sami stvaramo vrijednosti, znači li to da su one kod svakog jednake? Ježurka Ježić: Mislite li da će neki ljudi dati vrijednost cijeni tog predmeta, a ne njegovom značenju? Bakalarko Darko: Znači li to da ljudi različito vrednuju stvari? Ježurka Ježić: Ako ljudi drukčije vrednuju materijalne stvari je li moguće da drukčije vrednuju i duhovne, emocionalne i intelektualne pojave? Bakalarko Darko: Što bi to bile duhovne vrijednosti? Sova Sofija: Ima li to veze s duhovima? Sova Sofija: Navedite neke duhovne vrijednosti koje vi poznajete. Ježurka

Ježić: Jesu li one opipljive? Imaju li oblik, boju miris? Može li nas boja ili miris sjetiti na neku vrijednost? Bakarlaro Darko: Hoće li vas isti miris sjetiti na iste vrijednosti kao i vašeg prijatelja? (npr. mamin ručak, ljeto na moru, najdraža žvakaća guma...). Sova Sofija: Znači li to da nas iste stvari podsjećaju na različite vrijednosti? Ježurka Ježić: Znači da nisu sve vrijednosti iste za svakoga? Bakarlaro Darko: A mogu li biti slične? Provjerimo to s jednom igrom...(Ćurko i Kragić 2008:65).

Učitelji su zadali učenicima da napišu na papir ono što smatraju da je vrijedno. To je moglo biti od novaca, slobode, ljubavi i što god žele. Osim vrijednosti učenici pišu i stvari koje ih podsjećaju na te vrijednosti. Nakon toga učiteljica prikuplja papiriće i zajedno analiziraju napisano pitanjima.

Kad analizirate sve odgovore, jesu li vam vaši i dalje najvrjedniji? Je li sve napisano vrijednost? Možete li prihvatiti da je netko napisao drukčiju vrijednost od vas? Možete li mu dati za pravo? Možete li to poštivati? Jesu li sve te vrijednosti u biti slične? Može li se vrijednost vrednovati? Mislite li da će vam se vrijednosti mijenjati kako budete odrastali? Morate li ih njegovati? Podsjećati se na te vrijednosti? Je li dobro razmišljati o tuđim vrijednostima?“ Sova Sofija: Nakon zanimljive igre, poslušajte dvije priče Ježurka Ježić: Jedna priča je o mitskom kralju Midi, koji je imao pomalo krive vrijednosti. Druga priča je o starom filozofu Diogenu. Pazite ovdje se pojavljuje i otac Aleksandra Velikog, Filip 2. (Naglašava se Aleksandar Veliki, jer smo na prošlom satu »Filozofi i filozofija« pričali o ovom Aristotelovom učeniku).“ (Ćurko, Kragić, 2008:66) Učiteljica pripovijeda priču o kralju Midi (Ovidijeve Metamorfoze). Nakon priče (koju na prezentaciji prate nekoliko doživljaja samog Mide), s učenicima postavlja hipotezu o krivim vrijednostima i o tome kako one mogu imati negativne posljedice. Nakon što je rasprava završila, učitelj prepričava priču o zanimljivom životu filozofa Diogena. Ova priča potiče dijalog o tome koliko nam je malo potrebno za sreću te koliko su nam vrijedni osnovni životni uvjeti. Nakon kratke rasprave, opet se pojavljuju Sofija i njezini prijatelji.

„ Sova Sofija: Ja idem malo čitati knjige jer one ipak zlata vrijede. Lijep pozdrav, vidimo se na sljedećem satu. Ježurka Ježić: Draga djeco, idem ja svojoj kućici. Možda se opet vidimo na satu Male filozofije. Bok. Bakarlaro Danko: I ja se vraćam u Sjeverno more. Vidimo se.“ (Ćurko i Kragić, 2008:67)

Na kraju sata su samostalno došli do zaključka kako nije bitna novčana vrijednost predmeta već koliko joj mi vrijednost dajemo. Mi dajemo vrijednost predmetima. Nekome više vrijedi razglednica pokojnog djeda nego nešto drugo što je puno veće novčane vrijednosti.

Dodala bih, isto to vrijedi i za ljude. Čovjek sam sebi treba dati vrijednost koja je neovisna o tuđem mišljenju zato što smo nekome neprocjenjivi i važni a nekom drugom nebitni. Ako nam naša vrijednost ovisi o tome koliko nam vrijednost daju drugi, nikad nećemo biti zadovoljni. Zadovoljstvo će biti samo privid i to isključivo u trenucima kad smo pored osobe koja nas cijeni.

Vrijednosti koje su ovi učenici napisali na papire, kao najvažnije, bile su ljubav, prijateljstvo, igračke pa sreća i obitelj. Djeca su sigurno i ranije znala za te vrijednosti ali su ih na tom satu osvijestili. Na svakom satu Male filozofije je cilj osvijestiti određenu problematiku. Svakim satom djeca su usmjerena na kritičko mišljenje dijalogom, argumentima, usmjerenim pitanjima i zaključcima (Ćurko, Kragić, 2008).

6. ISTRAŽIVANJE: PREDŠKOLSKA DOB I FILOZOFIJA S DJECOM

Kako bih sve do sad navedeno ispitala, analizirala, provela i dokazala provela sam nekoliko radionica Filozofije s djecom u dvije predškolske skupine u Dječjem vrtiću i jaslicama „Duga“ Umag u Umagu. Svaka radionica je trajala sat vremena po dva puta u svakoj od odgojnih skupina. Prije radionice sam se pripremila tako da sam odabrala sredstvo rada koje će mi pomoći odraditi radionice, a to je filozofska slikovnica „Filozofija – a što pak je to?“ autora Brune Ćurka koja se sastoji od 13 filozofskih priča za djecu, s pitanjima na kraju teksta. Slikovnica se kroz zanimljive tekstove bavi raznim pitanjima, od „Što je to sada“, „Odakle nam dolaze ideje“ do tekstova o užitku i Sokratu i dječaku koje sam uzela kao temelj aktivnosti. Odabrala sam ovu slikovnicu pošto sam zaključila da je primjerena i za djecu predškolske dobi.

Kako sam to zamislila kao istraživačku aktivnost, prije radionice sam postavila hipotezu : Djeca već u predškolskoj dobi mogu samostalno doći do zaključka što je filozofija.

U prvoj odgojnoj skupini sudjelovala su djeca : Marko (6), Matija (6), Tin (6), Ana (6) i Ivana (7). U drugoj odgojnoj skupini sudjelovala su djeca: Ivan (6), Dante (7), Mateo (7), Aurora (6), Kim (6), Luce (6). Imena su izmijenjena.

Kao sredstvo kojim sam prikupljala odgovore koristila sam diktafon i zapisivanje.

Plan aktivnosti : na početku aktivnosti sam upitala djecu znaju li što je filozofija? Nakon toga sam im pokazala naslovnu stranu slikovnice i upitala ih što vide na naslovnoj strani te što misle tko je na naslovnoj strani. Zatim sam pročitala tekst te bi djeca odgovarala na pitanja.

Na kraju aktivnosti sam upitala djecu još jednom ,znaju li sad što je filozofija.

Ne želim u ovom uvodnom djelu opisati kako je protekla aktivnost i kakvi su zaključci izvučeni iz nje već idemo redom.

Upitom znaju li što je filozofija, djeca su odgovorila : Marko : „Filozofija je na filozofskom fakultetu. Jednom sam u Pragu prolazio pored tog fakulteta i mama mi je rekla da je to pravi fakultet za mene i da u njemu mogu pričati koliko hoću a da nikad nikom ne dosadim“.

Djevojčica Ana: „To je kad imaš jedan filo (red, kolonu, tal.) s puno ljudi“. Ana živi u dvojezičnoj obitelji te ju je početak riječi „filo“ asociirao na riječ koja u talijanskom jeziku znači kolona.

Iz druge odgojne skupine dječak Dante je rekao : „To je nešto jako ružno što se ne smije raditi“. Na upit zašto tako misli, odgovorio je : „Tata mi uvijek kaže da ne filozofiram“.

Dječji odgovori su pokazali kako većina djece ili ne zna što je filozofija ili je po njihovom dosadašnjem iskustvu filozofija nešto negativno. Može se zaključiti kako su veliku ulogu u tome imali odrasli uži članovi obitelji.

Nakon toga je uslijedilo pokazivanje naslovne strane slikovnice „Filozofija-ma što pak je to?“ te sam djecu upitala što vide i što misle tko su ljudi na naslovnoj strani.

Slika 1. Naslovnica slikovnice Filozofija za djecu

Izvor : Filozofija-ma što pak je to?(Ćurko, Škerbić, 2019)

Ana je rekla :“ Bez čarapa su. Žive sigurno na nebu.

Matija se javio :“ To su veliki ljudi koji u svojoj državi mogu imati samo bradu i brkove“ .

Marko :“ Ja znam da je to negdje blizu zvonika“.

U drugoj skupini, Aurora je rekla : „Jedan ima ljubičastu haljinu. Moderan je. Već sam vidjela da neki drugi dečki nose haljine.

Ivan : „Meni ovaj ljubičasti liči na Isusa. Vidio sam ga na televiziji i liči mi na Isusa“.

Kim mu je odgovorila :“ Da, to je Isus a ovaj s prstom gore je čovjek koji se ljuti na njega i svi su protiv njega. Protiv njega nije samo čovjek koji se drži za glavu.“

Luce se nadovezala : „To je sigurno njegov tata!“

Ovim su odgovorima djeca pokazala svoju maštu, povezivanje dosadašnjeg iskustva o onom što su već čuli ili znali te su povezali te asocijacije s ilustracijom. Zanimljivo je kako su djeca različito percipirala filozofe. Za jedno dijete je „ljubičasti“ Isus, je li zbog govora o religiji unutar obitelji , televizije ili preko nekog drugog izvora, a drugo dijete

ga je percipiralo na skroz drugačiji način , kao „dečka koji je moderan i nosi haljine“. Zanimljivo je i kako je to djevojčica predstavila kao nešto što je sasvim u redu pa se vjerojatno u svojoj okolini nije susrela s osuđivanjem nošenja odjeće „suprotnog spola“.

Matija je povezoao to što svi imaju bradu s tim da je moraju svi imati. Njemu je logično da to znači kako to nije njihov izbor. Da ne moraju, ne bi svi imali bradu, neki bi bili i obrijani.

Slijedilo je čitanje teksta mojom dramtizacijom i uključivanjem djece u likove kako bi se osigurala da će djeci tekst biti još zanimljiviji. Primijetila sam da su djeca pažljivo slušala svaku moju riječ.

6.1. „Sokrat i dječak“

Sokrat je bio znatizeljan dječak. Volio je šetati svojim gradom Atenom. Šećući ulicama, promatrao je djecu i odrasle u njihovim svakodnevnim poslovima. Dok ih je promatrao u glavi su mu se množila mnogobrojna pitanja. Svakog svojeg sugrađanina htio je pitati ponešto. Kovača je htio pitati kako mu vatra pomaže u izradi mača. Vrtlare je želio pitati kako iz sjemena izrastu biljke. Ipak, najviše od svega zanimalo ga je zašto ljudi postaju zlobni jedni prema drugima.

Vrijeme je prolazilo i Sokrat je odrastao ali pitanja su ostala u njegovoj glavi. Sada, kao odrastao čovjek, prilazio je ljudima i postavljao im pitanja. Zaustavljao bi svoje sugrađane i pitao ih ono što ga je zanimalo. Nekim Atenjanima to je bilo simpatično , a neki su ga smatrali dosadnim.

Jednog utorka šetao je sa svojim učenicima. U daljini je vidio kako dječčić grubo odguruje djevojčicu. Sokrat nije oklijevao – dotrčao je do dječaka i postavio mu pitanje :“Zašto si to učinio?“

Dječak ga je samo blijedo pogledao. Sokrat je bio uporan te mu nekoliko puta ponovio pitanje „Zašto si to učinio?“. Na kraju dječak odgovori :“Ne znam!“

„Voliš li ti, o dječake, kad te odguruje netko veći i jači od tebe?“

Započne tada Sokrat ozbiljan razgovor s dječakom.

„Naravno da ne volim.“

„Misliš li da ova djevojčica to voli?“

„Kako ja to mogu znati?“ upita dječak

„Jesi li ikad upoznao nekog dječaka ili djevojčicu koja to voli?“

„Mislim da nisam“

„Zašto si gurnuo djevojčicu ako nisi siguran da ona voli da je guraju i tuku?“

„Smetala mi je i bila je dosadna kao ti sada, zato sam je gurnuo!“

„Zašto onda i mene sada ne odgurneš?“ upita Sokrat

„Zato što si ti velik!“ odgovori dječak

„Hm, pa ti guraš samo one koji su dosadni i koji su manji od tebe?“

„Da, pa što!“

„Kako zovemo one koji guraju i tuku slabije od sebe?“

„Kukavice“, odgovori dječak bez mnogo razmišljanja.

Sokrat se zagleda duboko u dječakove oči. Te velike oči napune se suzama.

Dječak pogne glavu, ali je ponovo podigne, pogleda Sokrata u oči i kaže :“ Znam, znam, stari dosadnjakoviću, ja sam kukavica!“

Tada poteku suze iz tih velikih crnih očiju te dječak u suzama trkom pobjegne svojoj kući. Djevojčica, koja je neprekidno slušala taj razgovor, tada prvi put pogleda Sokrata u oči, nasmije se i skakućući ode kući. Sokrat je bio zadovoljan.“ (Ćurko i Škerbić 2019:16)

Prvo pitanje koje sam upitala djecu bilo je :“ Je li Sokrat dobro postupio kad je popričao s dječakom?“

Ivana se prva javila : „Da, jer je spasio djevojčicu od dječaka.“

Tin je rekao :“ Da, maknuo je dječaka koji nema ništa snage pa gura djevojčice.“

Ana : „Da jer bez velikog Sokrata dječak ne bi znao da je kukavica.“

Iz druge skupine, javila se Luce : Ne jer nije lijepo što mu je Sokrat govorio ružno.“

Mateo joj je odgovorio :“ Dječak je njemu rekao da je dosadan pa je Sokrat morao njemu reći da je kukavica.“

Iz odgovora se vidi da djeca postavljaju različite tvrdnje. Neka djeca su ispravno povezala da je Sokrat svojim obraćanjem dječaku zapravo spasio djevojčicu, Ana je čak povezala da je dječak Sokratovom intervencijom osvijestio da je kukavica a bez toga bi vjerojatno nastavio gnjaviti djevojčicu. Luce se ne slaže da je Sokrat ispravno postupio jer je usporedila Sokrata i dječaka u skladu sa svojim mogućnostima koje su sasvim normalne za tu dob. Nije shvatila dubinu Sokratovog postupka već je njegov i dječakov dijalog percipirala kao svađu dvoje vršnjaka u vrtiću. Slično kao i Mateo, koji joj odgovara kako je dječak prvi njemu rekao grubo te mu je Sokrat morao vratiti istom mjerom.

Sljedeće pitanje koje postavljam djeci je :“ Je li dječak shvatio što je učinio krivo?“

Prvi se javio Marko koji je rekao :“ Da, jer je počeo plakati.“

Ivana mu odgovara : „Nije plakao zato nego se uvrijedio.“

Tin : Nije razumio. Kad napraviš nešto ružno trebaš reći oprost. Trebao je reći oprost djevojčici.“

Iz druge skupine Dante je rekao : „Nije shvatio, samo se plašio Sokrata.“

Mateo :“Da, nije shvatio. Plakao je jer je kukavica a ne zbog djevojčice.“

Aurora : Da, jer je počeo plakati“

Na to je Dante postavio novo pitanje :“ Ali zašto je pobjegao?“

Kim mu odgovara :“ Pobjegao je jer je plakao pa da mu se drugi ne smiju“.

Mateo : „Bilo ga je sram što je kukavica“.

I ovdje su dječji odgovori raznoliki. Neka djeca misle da je dječak shvatio što je učinio krivo zbog njegovog plakanja. Ivana je povezala dječakovo plakanje s time da se dječak uvrijedio. Tin je vjerojatno povezao pravilo koje se djeci često ponavlja, tj. da se moraš ispričati kad nekom učiniš nažao. Povezao je da dječak, čim se nije ispričao, ne shvaća što je učinio.

Stvorio se dijalog u kojem su djeca počela postavljati i potpitanja te je došlo do rasprave. Djeca su bila znatiželjna te sama smišljala dodatna pitanja, odgovore na ta pitanja, razmišljala izvan okvira, kritizirala tuđi stav, kontrirala tuđem stavu i dokazivala zašto nije tako kako drugo dijete misli te su samostalno dolazili do zaključka.

Na pitanje :“Zašto se djevojčica na kraju priče nasmiješila?”

Tin odgovara : „Zato jer ju je spasio veliki dečko Sokrat.“

Iz druge skupine Aurora govori :“ Zato što je dječak plakao“.

U njihovim odgovorima se prepoznaje kako Tin misli da je djevojčica osjetila olakšanje jer je dječak više ne gnjavi te je zadovoljna Sokratovom intervencijom a Aurora u činu osmijeha vidi malu osvetu i zadovoljstvo što dječak plače te joj je drago da tuguje onaj koji je nju povrijedio.

Sljedeće pitanje koje sam upitala djecu bilo je :“ Je li istina da samo kukavice tuku slabije od sebe?”

Matija se prvi javio i rekao : „Da istina je zato jer se kukavice boje velikih a veliki su veći od njih i kukavice ih ne mogu gurnuti.“

U jednom sam trenutku primijetila da Tin gurka Anu ramenom. Upitala sam ga bi li i mene gurkao a Ivana je odgovorila :“Haha! Neće jer si ti veća!”

Marko je rekao : „Ne tuku samo kukavice slabije od sebe. Ako je netko mali a stalno te izaziva i vrijeđa možeš ga udariti a da nisi kukavica.“

U drugoj odgojnoj skupini Aurora je rekla: Da, kukavice tuku a pametni pričaju.“

Kim je nadodala :“Sokrat je pametan a dječak nije.“

Djeca su izražavala svoja različita mišljenja te su aktivno slušala druge i prihvaćala i tuđe stavove ali uz kritiku. Pojedinoj djeci je logično da samo kukavice tuku manje od sebe, što je ispravno. Ipak, Marko je dao drugačiji uvid u situaciju kojom zaključuje da je u redu udariti manjeg ako puno izaziva. Da li bi udario i većeg od sebe? Odgovara da bi. Možda se u priči osobno prepoznao pa brani stav da nije kukavica ako udari nekog tko mu stvara nemir vrijeđanjem i izazivanjem. Možda ne zna odabrati primjereniji način rješavanja takve situacije već situaciju rješava udarcima.

Nadalje upitani :“ Što rade oni koji nisu kukavice?“

Tin odgovara : „ Dobri su, spašavaju ljude.“

Matija se nadovezuje :“Nikad ne tuku i ne govore ružne riječi.“

U drugoj su skupini djeca upitana što je suprotno od kukavice.

Aurora :“ Suprotno od kukavice je slab.“

Luce : „Ne, suprotno od kukavice je ljubav.“

Kim odgovara : „Ne ljubav nego ljubavnik!“

Dante : „Sjetio sam se ja! Hrabrost!“

Dijalog se spontano proširio na pitanje „Što je to hrabrost“.

Kim je rekla :“ Hrabri ljudi su veliki. Veći od djece. Hrabri ljudi spašavaju djecu.“

Na to je Dante rekao: „ Pa nisu samo veliki ljudi hrabri. Ja sam hrabriji od mog tate. Jednom sam ulovio guštera svojim rukama a moj tata ga nije nikad ulovio.“

Aurora : „Da, hrabrost. Ja nisam plakala kad su mi vadili krv iz prsta.“

Ivan : „Ja sam hrabar. Spasio sam sestru. Izvukao sam joj igračku iz usta. „

Kim : Luce je bila hrabra kad je spasila mog brata u vrtiću kad je zapeo.

Dijalog se proširio na razmišljanje o hrabrosti, na kritici tuđih stavova i na samostalnost u zaključcima. Kim na početku povezuje hrabrost isključivo s odraslima. Možda nije shvaćala u potpunosti pojam hrabrosti te ga je povezivala s roditeljskom zaštitom. Dante je ispravlja te se ne slaže s Kim. Govori joj da nisu samo odrasli hrabri. Dapače, on je hrabriji i od svog tate. Svoju tvrdnju dokazuje objašnjavanjem kako je lovio guštera golim rukama a njegov tata nije dovoljno hrabar za takav čin. Možda ni dovoljno spretan ni brz kao Dante?

Ostala djeca, shvatljivo, također povezuju hrabrost sa samima sobom pa tako opisuju kako su bili hrabri u različitim situacijama. Kim pak nadilazi svoju zabludu da su samo odrasli hrabri te govori kako je njezina vršnjakinja bila hrabra u činu spašavanja njezinog brata. Sljedeći tekst koji sam pročitala djeci bio je :“Kako uživati.“

6.2. „Kako uživati“

Epikur i njegov prijatelj Metrodor razgovarali su o uživanju u svom omiljenom vrtu u gradu Ateni. „Znam jednog čovjeka koji se zove Aristip“, započeo je Epikur, „i tvrdi da u životu treba samo uživati , a sve u čemu ne uživaš treba potpuno izbjegavati. Zato on uopće ne jede hranu koja mu nije vrlo ukusna. I gotovo uopće ne pije vodu nego samo sokove!“

„Blago njemu!“ izustio je vidno zadivljen Metrodor. Nakon duže tišine, nastavio je :“Zamisli da kod kuće imaš izvor, samo ne vode , nego izvor iz kojeg bi umjesto vode tekao sok! I da pekari peku samo kolače! I zamisli da su svi besplatni! Ja bih tada jeo kolače baš cijeli dan. I za doručak, i za ručak i za večeru! Jeo bih slatkiše i pio sokiće! To bi bio najljepši životi ikada-samo bih uživao! Užitak, pa nakon njega užitak pa onda opet užitak. I znaš što još? Roditelji su mi rekli da su slatkiši loši, da se od njih kvare zubi i jako boli trbuh. Nisam baš siguran u to-svaki put kad sam ih pojeo , izvrsno sam se osjećao! I nakon toga bih provjerio zube i nijedan nije bio pokvaren. I nijednom mi nije bilo loše. Baš naprotiv-uživao sam. „ Slušajući prijatelja, Epikur je ostao zamišljen.

„Slušam te i pitam se što je to zapravo užitak. Što bi ti rekao-što je to uživanje?“

„Užitak je kad zagrižeš izvrstan kolač i pomisliš –kak je ovo fino! Njam-njam!“spremno je odgovorio Metrodor.

„Uživanje pak traje malo duže, recimo, kad pojedeš kolače i nakon toga legneš u udobnu ležaljku. Sve ti je super, ugodno ti je i potpuno si zadovoljan. Jedino što možda zamišljaš kako bi život bio savršen kada bi sve vrijeme bilo ovako. Metrodore, jesi li ikada pomislio što bi se dogodilo kada bismo neprestano jeli uvijek iste najukusnije slatkiše? Baš svaki dan, i to cijeli dan? Ne bi li nam dosadili? Čak i najukusniji kolač-ne bi li nam se nakon nekog vremena zgadio? Nakon istog kolača za doručak, ručak i večeru , ne bi li rekao :'Ponovo isto, ne mogu opet taj kolač'? Zato se pitam ima li nešto u čemu uživamo duže ili trajno. Nešto što nikada ne dosadi? I što bi to moglo biti? Osim jela i pića, u čemu još uživamo? Što još volimo raditi? Kada se još osjećamo izvrsno?“

„Igra!“ viknula su u glas obojica te počeli nabrajati :“ Igranje raznih igrica! Gledanje predstava! Čitanje super slikovnica i knjižnica! Slušanje zanimljivih priča! I glazbe za ples!“

„Ali najvažnije je prijateljstvo“, dodao je Epikur, „jer bez prijatelja , ništa od toga ne bi bilo ni upola tako lijepo.“

Epikur je zastao. „Uf, ali koji su od ovih užitaka važniji, koji su vrijedniji? Kada bi tebi život bio najljepši i najugodniji? Kad bi se igrao...ili...kad bi jeo slatkiše? Kad bi slušao zanimljivu priču ...ili...kad bi kušao najukusniji kolač?“

Epikur je iznenada uzviknuo. „Znam! Ne – igra ili slatkiši , nego igra i slatkiši! Ne-priča ili kolači , nego priča i kolači!“ (Ćurko i Škerbić 2019:24)

Usljedila su pitanja.

Na pitanje : „Što mislite, što je užitak?“, Tin odgovara : „Užitak je kad uživaš ali sam u tišini da ti nitko ne smeta“.

Ana :“ Uživati ne možeš kad si sam. Uživati možeš samo s prijateljima. „

Marko se suprotstavlja Ani i kaže : „Možeš uživati sam kad igraš igrice na mobitelu“.

Iz druge skupine Luce odgovara : „Užitak je kad uberem mami cvijeće.“

Ivan :“ Užitak je kad mogu piti i jesti što hoću a da mi roditelji ne govore da to nije zdravo.“

Dante :“ Kad stalno jedeš slatkiše bio bi debeo toliko da ne bi više mogao igrati nogomet.“

Iz Tinovog odgovora može se samo pretpostaviti da mu odgovara odmor u samoći gdje je sam sa sobom. Ana pokazuje koliko joj je bitno prijateljstvo te kritizira Tina govoreći mu da se bez prijatelja ne može uživati. Marko se pak ne slaže s Anom nego dokazuje u kojoj se situaciji može uživati i samostalno. Luce je dala zanimljiv odgovor. Njoj branje cvijeća mami predstavlja užitak u osjećaju ljubavi prema mami i užitak što će priuštiti mami lijep osjećaj. Pronalazi užitak u uživanju voljene osobe, veći od udovoljavanja svojih potreba.

Slijedi pitanje : „Nabroji u čemu sve možemo uživati osim u hrani i piću?

Marko govori : „U igri, u nogometu, u bazenu.“

Ana :“ U pranju suđa, u usisavanju, u brisanju prašine, u odlasku na more, u sunčanju.

Tin : „U druženju s djedom i bakom, u vožnji bicikle, u igranju tenisa, u gledanju filmova“.

Druga skupina – Mateo : „U nogometu, u odlasku u kino, u šetnji.“

Aurora :“Kad plešem balet, kad me mama gleda kako plešem balet.“

Djeca su navela sportove koje vole, boravak na zraku, druženje s obitelji. Ana uživa i u obavljanju kućanskih poslova. S obzirom da ima 6 godina, malo je vjerojatno da sama u kući radi kućanske poslove pa možda voli kućanske poslove jer tada provodi vrijeme sa svojim ukućanima.

Zatim, slijedi pitanje : „Kako bi nam bilo u životu u kojem bi samo uživali?

Ana je odgovorila : „Bilo bi nam zauvijek jako lijepo.“

Ivana : „Dosadilo bi nam stalno raditi to što uživamo pa bi brzo prestali uživati u tome“ .

Marko joj predlaže :“ Onda bi našla nešto drugo u čemu uživaš pa kad bi ti i to dosadilo opet bi našla nešto drugo pa drugo i tako stalno.“

U drugoj skupini Dante govori :“ Ne može se uživati puno u hrani. Onda ne možeš uživati u nogometu jer samo jedeš pa ne možeš gurati loptu od debljine. „

Aurora : „Dante, neki mogu jesti puno a biti mršavi, kao Proždrlica“.

Luce :“Bilo bi jako lijepo.“

Lucija daje stereotipan odgovor, općenit, koji ne opisuje zašto bi to bilo lijepo. Za razliku od nje, ostali raspravljaju. Dante postavlja hipotezu da jedan užitak može pobijati drugi, dok Aurora brani svoj stav te mu govori da ta hipoteza ne vrijedi jednako za sve ljude i spominje Proždrlicu kao dokaz. Proždrlica je djevojka, lik iz jedne od bajki iz zbirke „Hrvatske narodne bajke“ koju sam im pripovijedala pred spavanje dan prije. U toj bajci Proždrlica jede puno ali je unatoč tome vitka. Ivana je zamislila situaciju u kojoj

dulje vrijeme uživaš u jedno te istom te smatra da bi joj to dosadilo. Marko joj predlaže da bi mogla svako toliko mijenjati užitak kad joj prethodni dosadi.

Jedno je sigurno, samo mijena stalna jest!

6.3. Je li se hipoteza pokazala istinitom?

Na početku ovog poglavlja napisala sam kako mi je postavljena hipoteza bila da djeca već u predškolskoj dobi mogu samostalno doći do zaključka što je to filozofija. Sjetite se na početku poglavlja kako su djeca imala negativan stav prema pojmu filozofije, a većina ih nije znala uopće te nisu imali nikakav odgovor.

Kad sam ih na kraju aktivnosti upitala „Recite mi sad što je filozofija“, dobila sam iznenađujuće odgovore koji slijede :

Ivana :“ Filozofija je potraga.“

Marko :“Filozofija je razmišljanje o mozgu. Razmišljaš pa znaš, ali moraš razmišljati jako dugo. „

Matija : „Filozofija je kad moramo puno razmišljati.“

Dante : „Filozofija je misliti pa onda znati puno.“

Mateo : „Da za filozofiju moramo učiti puno, mislim 20 godina.“

Aurora :“ Filozofija je misliti što je dobro a što nije dobro raditi.“

Tin : „Filozofija je misliti zašto nam trebaju stvari.“

Luce : „Filozofija je gledati nebo i razmišljati kad će biti dobro vrijeme a kad loše.“

Hipoteza se dokazala istinitom .

Svojim aktivnim slušanjem, pitanjima, potpitanjima, postavljanjem dječjih hipoteza, zalaganjem za svoje stavove , gledajući kritički na tekstove i na tuđe odgovore, dijalogom, raspravom , mijenjanjem svojih stavova tijekom rasprave, dokazivanjem svojih stavova primjerima, djeca su samostalno dolazila do zaključka o svemu, što je u konačnici rezultiralo time da su samostalno došli do odgovora što je filozofija.

Ivana je odgovorila kako je filozofija potraga. Iznenadilo me koliko je uspjela otići u dubinu i shvatiti bit. Filozofija zaista i je jedan vid potrage. U filozofiji se stalno traži. Bilo odgovori, bilo istina, bilo samospoznaja, rješenja i ostalo.

Marko povezuje filozofiju s mozgom što također ima smisla. Bez mozga zaista nema filozofije. Bez razmišljanja nema odgovora, ideje, , hipoteze, kritičkog mišljenja ni dijaloga, a za razmišljanje je potrebno i vrijeme.

Aurora je također u pravu. Borba između dobra i zla vječna je tema filozofije. Što je dobro, a što nije dobro raditi? Dobro za sebe ili za druge? U tekstovima se stvarno to pitanje moglo provući, kako u tekstu o Sokratu i dječaku tako i u tekstu o užitku. Je li Sokrat učinio dobro? Je li dobro udarati i gurati? Je li u redu dugo uživati?

Dante je rekao da je filozofija misliti i znati puno. Također je i njegova percepcija filozofije ispravna. Ne možeš nešto znati ako prethodno nisi razmišljao o tome.

Mateo govori istinu kad kaže da moramo puno učiti kako bi mogli filozofirati. Ne treba to biti doslovno štrebersko učenje već to može biti sve ono što je do sad spomenuto. Potreban je trud, znatiželja, žeđ za znanjem, doći pitanjima do istine. Za njega filozofija ima svoj vijek trajanja. Po njemu „učiti“ treba 20 godina. Vjerujem da će s vremenom shvatiti da neke stvari nemaju rok trajanja.

Tin misli da nam filozofija služi shvatiti za što nam sve trebaju stvari, i tu je u pravu. Ne moraju biti doslovno stvari. To može biti :“ Za što nam služi hrana? Za što nam služi sreća? Za što nam služe prijatelji? Za što nam služi nogomet?“

Vjerujem da bi odgovori išli iznad onih uobičajenih. Po ovome do sada, ne vjerujem da bih dobila samo :“ Služi mi jer volim igrati nogomet. „,“Volim ga jer mi se sviđa.“

Vjerujem da bi djeca samostalno došla do prave istine koja bi bila povezana s njihovim karakteristikama, osjećajima, sposobnostima, tipu ličnosti.

Do problematike su već došli svojim izjavama, „filozofija nam daje odgovor čemu što služi...“.

Ulazak u dubinu problematike dovodi do samospoznaje, spoznaje o drugima, o svojim mogućnostima. Shvaćanjem zašto nešto vole i zašto su takvi kakvi jesu raste samopouzdanje , znaju filtrirati istinu od laži, izraziti osjećaje i znati ih prepoznati, razviti

sve više i više svoje dijaloške sposobnosti i kritičko mišljenje što će dovesti do novih spoznaja a to će automatski značiti boljitak na svim njihovim životnim područjima.

7. ZAŠTO SE FILOZOFISKE RADIONICE MORAJU ODRŽAVATI KAO ZASEBNA AKTIVNOST

„Čemu posebna aktivnost filozofije s djecom?“

„Takve aktivnosti nisu potrebne. „

„I u likovnoj, glazbenoj, govornoj aktivnosti pitam djecu pitanja.“

„Vodim dijaloge s djecom i bez filozofije s djecom. „

„Ima dijaloga i u likovnim, glazbenim, govornim aktivnostima.“

To je pogrešno razmišljanje iz više razloga.

7.1. Različiti ciljevi

U likovnoj/glazbenoj/ostalim aktivnostima u odgojnoj skupini u vrtiću cilj je poticati djecu na kreativnost u tom području i približiti im elemente tog područja. Cilj u likovnim aktivnostima uvijek treba biti povezan s likovnim jezikom, likovnim tehnikama i elementima. Npr. upoznavanje djece s različitim vrstama crta, približiti im crvenu boju. U glazbenoj aktivnosti je cilj npr. prepoznavati glazbene instrumente u skladbi, pravilno izvoditi ritam neke pjesmice pljeskanjem rukama i slično.

Istina, ima pitanja u uvodnom dijelu aktivnosti iz tih područja ali to su samo motivacijska pitanja kojima je opet cilj približiti dijete likovnom/glazbenom području. To će svakako produbiti dječju želju da temu bolje odraze na papir zadanom tehnikom pa su pitanja vezana uz temu ali cilj je u filozofiji s djecom drugačiji.

U filozofiji s djecom sam cilj jesu pitanja, dijalog, odgovori, hipoteze.

7.2. Nedostatak vremena

Kako je primarni cilj ostalih aktivnosti nešto drugo, kao prije spomenuto npr. upoznavanje elemenata u likovnom/glazbenom području, u takvim aktivnostima jednostavno nema vremena postavljati takva pitanja koja bi potaknula dvosmjernan dijalog i kritičko mišljenje što je u radionicama filozofije s djecom bit. Tj. bit je doći do istine, spoznaje, razviti dijalog i kritičko mišljenje, analizirati određenu problematiku kako bi se došlo do novih spoznaja. Za to je potrebna posebna aktivnost filozofije s djecom što se nikako ne bi moglo uklopiti usputno u neku drugu aktivnost.

7.3. Filozofija za djecu nije pripovjedna aktivnost

„Čemu održavati posebnu radionicu filozofije kad isto možeš postići običnim pričanjem priče?“

Pripovijedanje i čitanje filozofskih tekstova samo je sredstvo rada kojim se služimo kako bi filozofirali s djecom, a i nije jedino sredstvo.

Kad mi je jedna odgojiteljica rekla da se isto postiže čitanjem npr. Crvenkapice, pitala sam je kako to misli i kakva bi pitanja pitala djecu te kakva pitanja obično pita.

Rekla je : „Je li Crvenkapica trebala poslušati vuka?“, „Kakve je boje njezina kapica?“, „Trebala li slušati mamu?“

To nipošto nisu pitanja koja spadaju u filozofska pitanja namijenjena djeci.

U redu je čitati bajke djeci u sklopu govorne aktivnosti. Time se vježba govor, sposobnost komunikacije, pažnje, oko za detalje, mašta, što je cilj govornih aktivnosti. Međutim, ovakvim pitanjima koje je odgojiteljica navela djeci su nametnuti odgovori za koje znaju da ih odrasli žele, te su zatvorenog tipa. Da li je trebala poslušati vuka, što će odgovoriti dijete? Naravno da će dijete odgovoriti „Ne“. Je li je trebala poslušati majku? Naravno, odgovor je „Da“.

Sve je to u redu ali time se ne razvija ono što se razvija, već spomenuto, kod djece radionicama filozofije te su pripovjednim aktivnostima kao što su čitanje bajki djeca djelomično potaknuta na razmišljanje, ali ono koje ide u smjeru općenitih, već znanih

odgovora i pravila koja se ne dovode u pitanje nego traže od djece potvrdu te obično na sva ta pitanja djeca odgovore isto.

U sklopu pripreme pred radionicu filozofije s djecom pripremaju se pomno odabrani filozofski tekstovi koji apriori ne nameću djeci što je ispravno, što je dobro a što loše. Potiču djecu na dijalog, na kritičko mišljenje, na odbacivanje straha od odgovora, na analizu, na postavljanje hipoteza, na kritiku tuđeg stava, na obranu svog stava, potiče ih da pređu granicu uobičajenog te da odbace potrebu da kažu odgovor koji misle da se od njih očekuje, već kažu odgovor te je svaki odgovor jednako vrijedan, bio on prihvaćen ili odbačen pošto reprezentira ono što su zaista oni.

8. FILOZOFIJA ZA DJECU: KOLIKO POTICAJ NA RAZVOJ DIJALOGA I KRITIČKOG MIŠLJENJA IMA POZITIVAN UTJECAJ NA DJEČJI UM?

Potaknuta spoznajom koliko je važna filozofija za djecu, ne samo kao puka grana filozofije nego kao aktivnost koju bi trebao svaki odgojitelj implicirati u svoj rad s djecom na redovitoj bazi, napravila sam ovo istraživanje.

Moja je pretpostavka bila da filozofija za djecu nije dovoljno poznata odgojiteljima te da je potrebno prvo upoznati se s filozofijom za djecu kako bi je mogli primijeniti u svom radu s djecom kao posebnu aktivnost.

Istraživanje sam provela putem ankete formirane u google docsu, na razini cijele Hrvatske, po svim županijama te sam anketu slala svim vrtićima u Hrvatskoj ,tj. zamolila sam stručni tim da putem maila pošalje anketu odgojiteljima u svojoj odgojno-obrazovnoj skupini. Osim na taj način, ankete sam postavljala na forume i grupe u kojima su isključivo odgojitelji ili odgojitelji pripravnici.

Pitanja su išla od općenitih pa do detaljnijih :

Vaša županija?

Dob?

Stupanj obrazovanja?

Jeste li upoznati s programom filozofije za djecu?

Jeste li ikad sudjelovali u edukaciji na temu filozofije za djecu?

Provodite li aktivnosti/radionice filozofije s djecom u svojoj odgojnoj skupini?

U kojoj je mjeri odgojiteljev poticaj djece na razvoj kritičkog mišljenja bitan?

U kojoj je mjeri bitan poticaj djece na dijalog?

Smatrate li da djeca trebaju imati svoje mišljenje o svemu?

Smatrate li da će razvoj kritičkog mišljenja kod djece imati pozitivan utjecaj na izražavanje emocija?

Smatrate li da će razvoj kritičkog mišljenja kod djece imati pozitivan utjecaj na lakše filtriranje lakših i istinitih informacija?

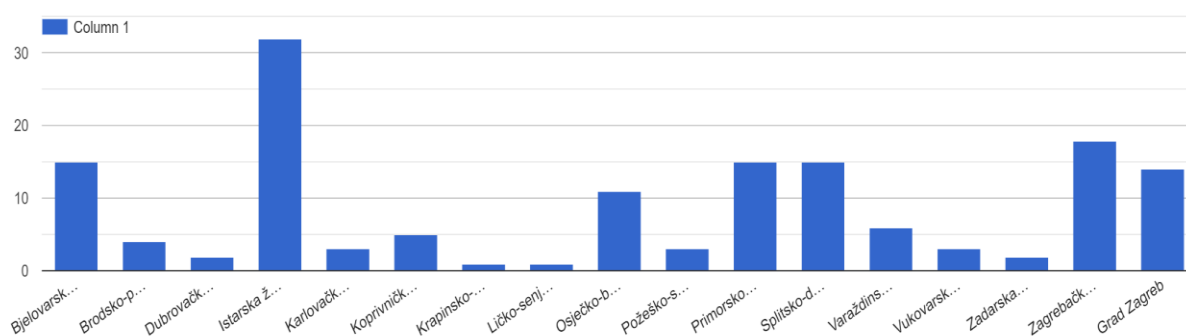
Smatrate li da će poticaj dijaloga i kritičkog mišljenja kod djece dovesti do njihove samospoznaje? (Sposobnosti da upozna sebe, otkrije svoje snage, kvalitete, nedostatke i svoje karakteristike).

Biste li htjeli dodatno se educirati na temu Kako potaknuti dijete na razvoj kritičkog mišljenja?

Grafički prikaz rezultata :

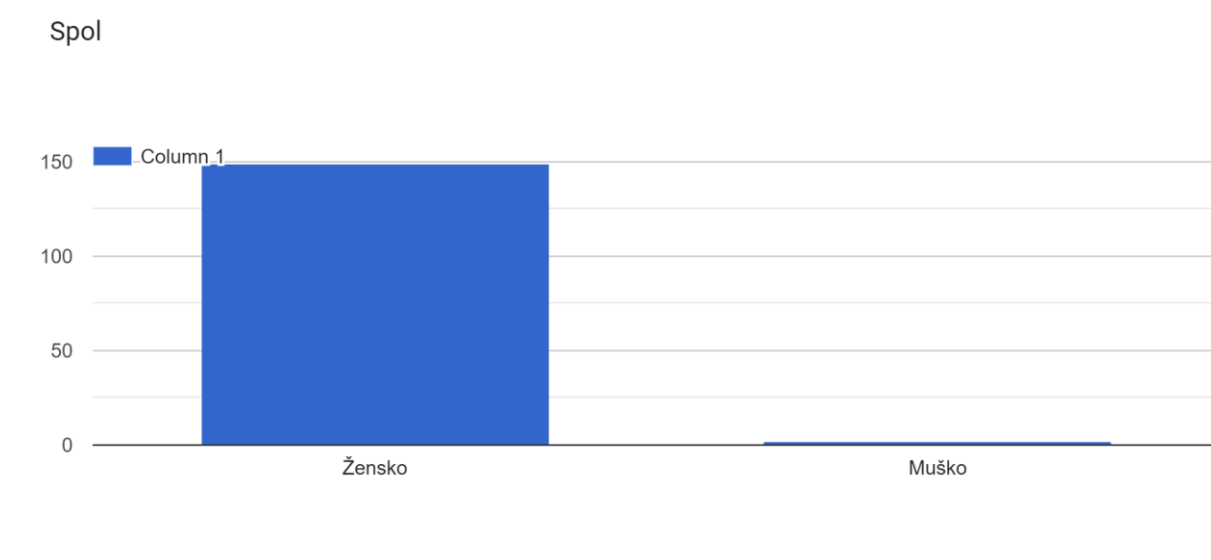
Grafički prikaz 1.

Vaša županija :

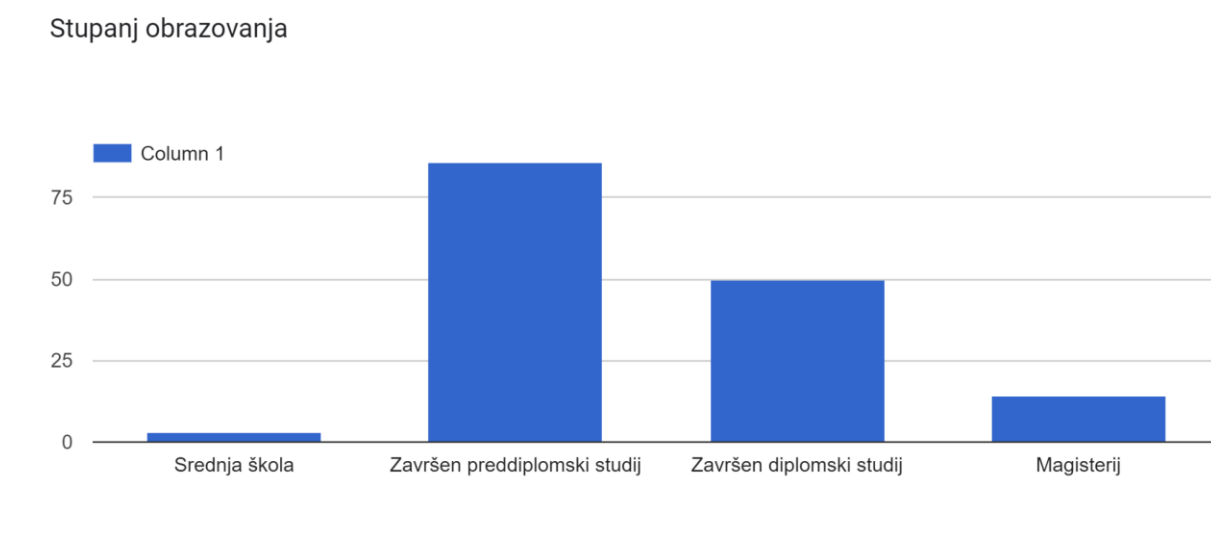
Izvor : vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 2.

Izvor : vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 3.

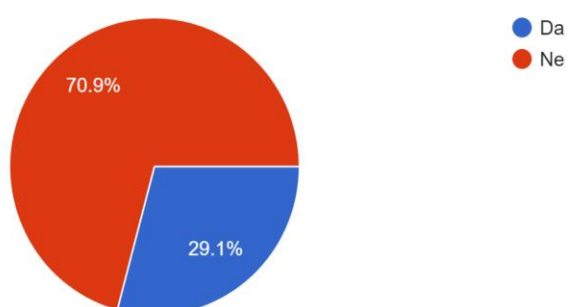

Izvor : vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 4.

Jeste li upoznati s programom Filozofije za djecu?

151 responses

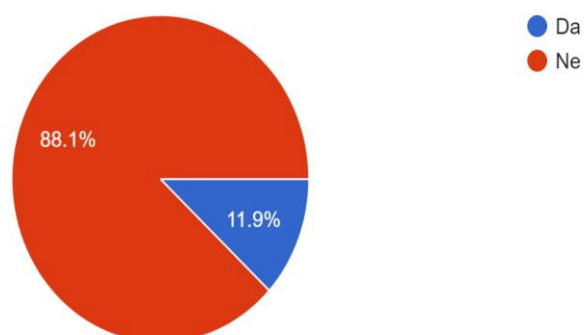

Izvor:vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 5.

Da li ste ikad sudjelovali u edukaciji na temu Filozofija za djecu?

151 responses

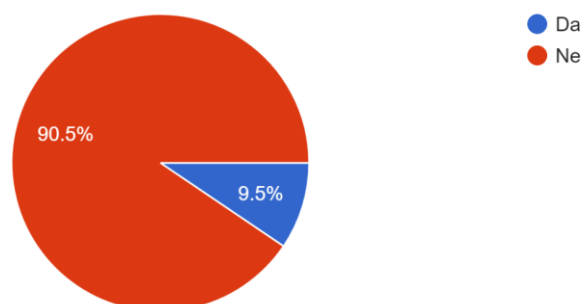

Izvor:vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 6.

Ako radite kao odgojitelj, provodite li radionice/ aktivnosti Filozofije za djecu u svojoj odgojnoj skupini?

148 responses

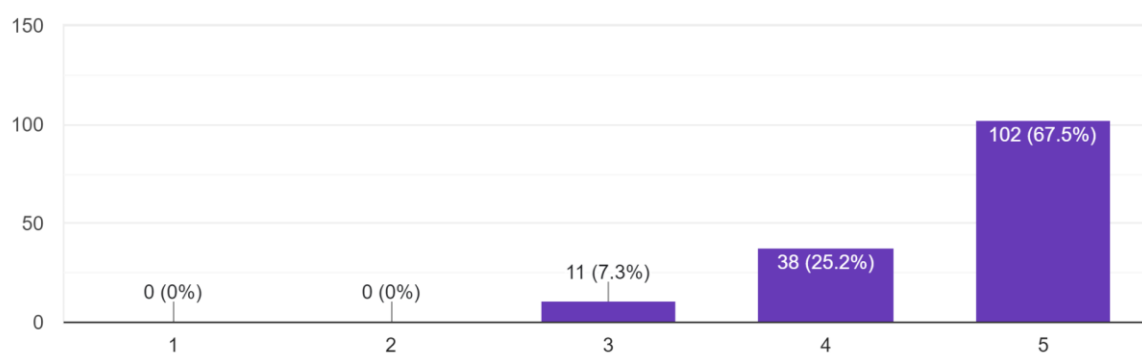

Izvor:vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023.preko docs.google.com

Grafički prikaz 7.

U kojoj je mjeri odgojiteljev poticaj djece na razvoj dječjeg kritičkog mišljenja bitan?

151 responses

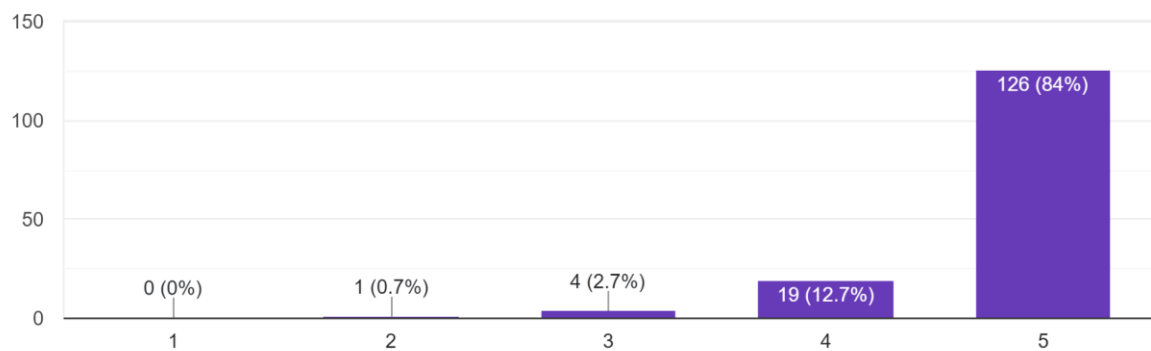

Izvor:vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 8.

U kojoj je mjeri bitan poticaj djece na dijalog?

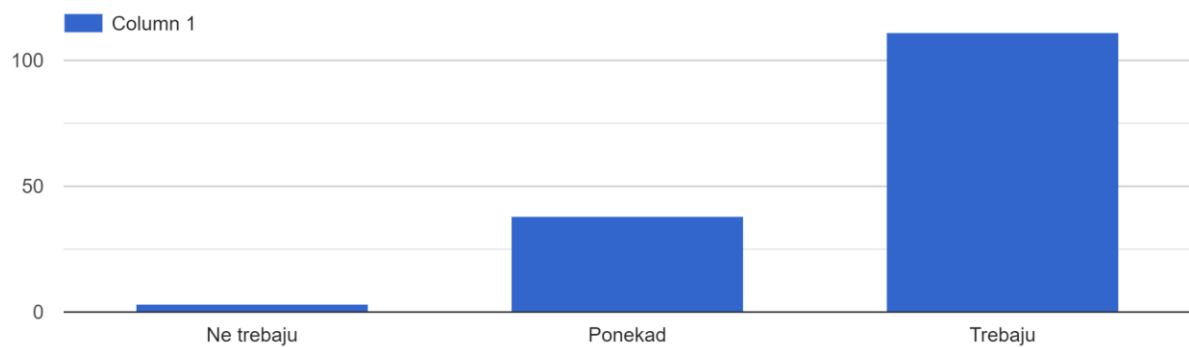
150 responses

Izvor:vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 9.

Smatrate li da djeca trebaju imati svoje mišljenje o svemu?

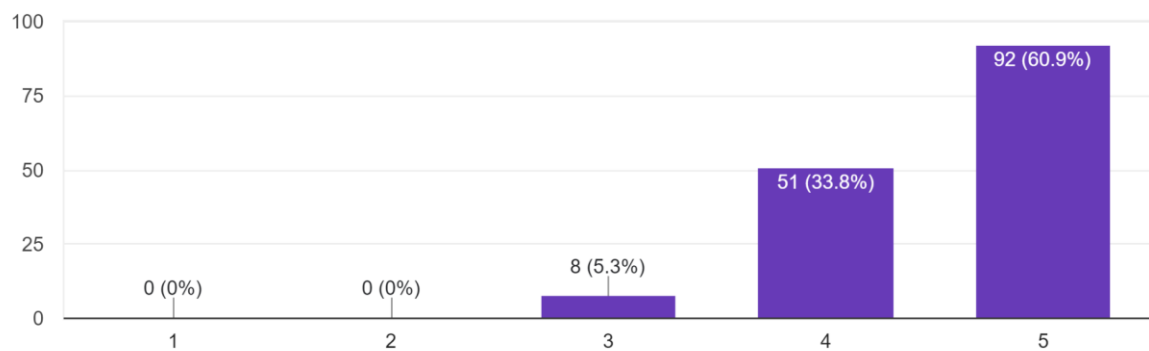

Izvor:vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 10.

Smatrate li da će razvoj kritičkog mišljenja kod djece imati pozitivan utjecaj na izražavanje emocija ?

151 responses

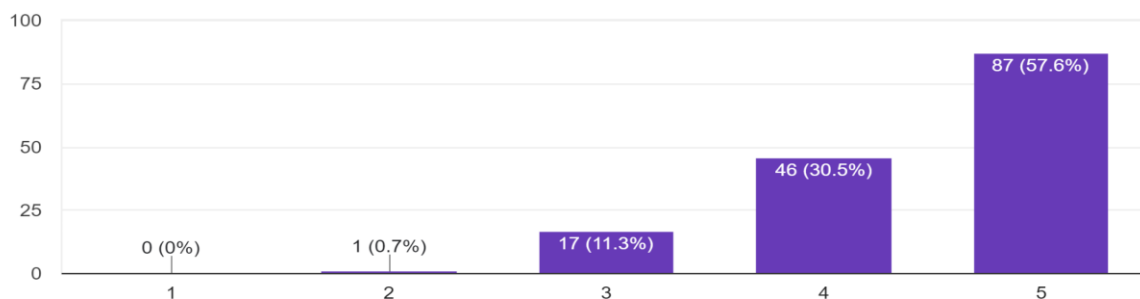
Izvor:vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 11.

Smatrate li da će razvoj kritičkog mišljenja kod djece imati pozitivan utjecaj na lakše filtriranje lažnih i istinitih informacija?

151 responses

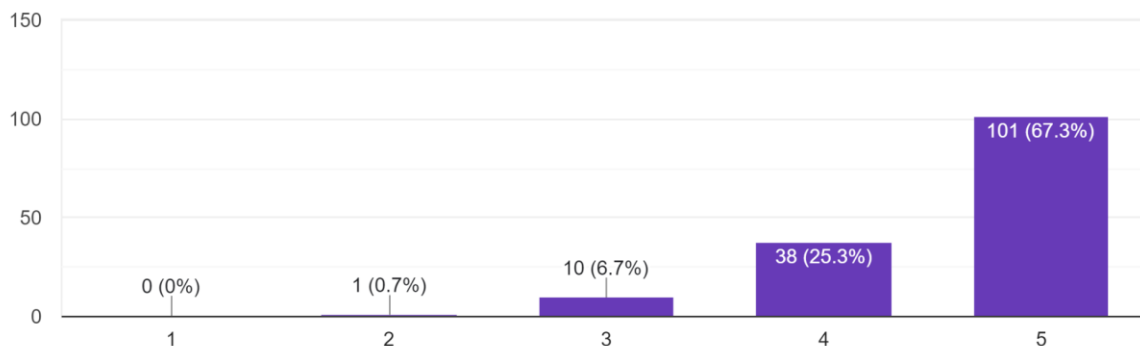

Izvor:vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 12.

Smatrate li da će poticaj dijaloga i kritičkog mišljenja kod djece dovesti do njihove samospoznaje? (Sposobnost da upozna sebe, otkrije svoje snage, kvalitete, nedostatke i svoje karakteristike).

150 responses

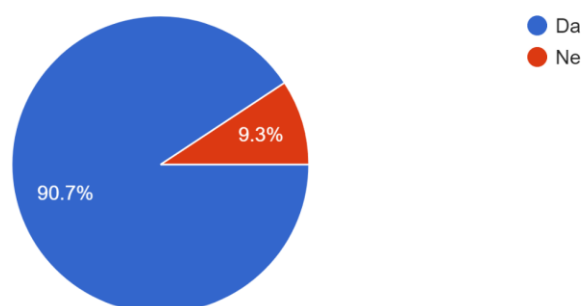

Izvor:vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

Grafički prikaz 13.

Biste li htjeli dodatno se educirati na temu "Kako potaknuti djecu na razvoj kritičkog mišljenja"?

151 responses

Izvor:vlastiti izvor, anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com

8.1 Zaključci iz rezultata istraživanja

U ovom je istraživanju sudjelovao 151 odgojitelj iz svih krajeva Hrvatske. Najviše ih je sudjelovalo iz Bjelovarsko-bilogorske županije, Istarske županije, Osječko-baranjske županije, Primorsko-goranske županije, Splitsko-dalmatinske županije, varaždinske županije, Zagrebačke županije i Grada Zagreba.

Sudjelovalo je 150 žena i 1 muškarac. Sudionici su završili preddiplomski studij s najvećim postotkom od 57%. Slijede odgojitelji s diplomskim studijem (33%) te magisterijem 9% a u konačnici, sa srednjom školom njih 1%.

Na pitanje jesu li upoznati s filozofijom za djecu njih čak 70.9% je odgovorilo da nije a samo 29.1% odgojitelja je čulo za filozofiju za djecu.

U edukaciji na temu filozofije za djecu sudjelovalo je 12%, a 88% nije.

U svojoj odgojnoj skupini samo 9.5% odgojitelja provodi aktivnosti filozofije s djecom a 90.5% nikada. S druge strane, 67.5 % odgojitelja se slaže u potpunosti da je poticaj djece na razvoj kritičkog mišljenja bitan. 25,2% se slaže a 7,3% se djelomično slaže. Nema onih koji se neznatno slažu ili se ne slažu uopće.

84% smatra da je poticaj djece na dijalog veoma bitan, za 12.7 % je bitno, za 2.7% djelomično bitno , za 0.6% nije bitno a nimalo bitno nije naznačio nitko.

Da djeca trebaju imati svoje mišljenje o svemu smatra 74% sudionika, za ponekad odlučilo se 24% a da ne trebaju smatra 2 %.

60.9 % odgojitelja smatra da će razvoj kritičkog mišljenja kod djece imati jaki utjecaj na izražavanje emocija, s tim se slaže i 33.8% te da će djelomično utjecati smatra 5.3%.

57.6% se u potpunosti slaže da će razvoj kritičkog mišljenja imati pozitivan utjecaj na lakše filtriranje lažnih i istinitih informacija, da će imati utjecaja smatra 30.5% a za djelomični utjecaj odlučilo se 11.3% sudionika. Da nema utjecaja smatra 0.6%. Da će poticaj dijaloga i kritičkog mišljenja dovesti kod djece do njihove samospoznaje u potpunosti se slaže njih 67.3 %, 25.3 % se slaže a njih 6.7% se djelomično slaže te se njih 0.7% ne slaže. 90.7% odgojitelja bi se htjelo educirati na temu kako potaknuti djecu na razvoj kritičkog mišljenja a 9.3% nije zainteresirano.

Najbitniji zaključak koji se dokazao ovim istraživanjem je da je mali broj odgojitelja čuo za filozofiju s djecom, još je manji broj onih koji su sudjelovali u nekoj radionici filozofije za djecu. Veći broj odgojitelja ne provodi radionice filozofije u svojoj odgojnoj skupini. To čini svega, ponovimo, 9.5% odgojitelja.

S druge strane, veći bi postotak odgojitelja htjelo educirati se na tom području, njih 90.5% te je njihova zainteresiranost za filozofiju s djecom u potpunoj suprotnosti s brojem odgojitelja koji su uopće čuli za filozofiju s djecom. Istraživanje pokazuje da je velika većina odgojitelja čula za to tek u ovom istraživanju.

Izgleda da odgojitelji ne implementiraju filozofiju s djecom zbog neznanja. Voljni su i žele se educirati na tom području samo još nisu imali prilike. U sklopu istraživanja dokaz tome je što su mi, na zamolbu da pošalju svojim odgojiteljima moju anketu, iz dva vrtića, dječjeg vrtića Sušak i DV Zvončić, odgovorili potvrdno uz zamolbu da kad diplomiram dođem u njihovu ustanovu održati prezentaciju rezultata mog rada i kroz diskusiju omogućim njihovim odgojiteljima dublji uvid u tematiku. U moru različitih edukacija, literature, seminara koji se nude i trebaju nuditi kroz cijelu godinu od strane odgojno-obrazovne ustanove, izgleda da filozofija za djecu nema svoje mjesto što je veliki gubitak kako za odgojitelje tako ponajviše za djecu a u konačnici i svih. Koliko se djece ne snalazi u svijetu te nisu ostvarili svoj puni potencijal od kojeg bi i mi imali

koristi, a da smo mogli utjecati na to kao odgojitelji, potičući ih na dijalog i kritičko mišljenje? Tko zna koliko ima nesuđenih inženjera, izumitelja, astronauta koji to nisu postali jer ih nismo potakli na onu znatiželju i žar koji svako dijete u sebi ima, već smo ga, nehotice, i ugasili.

9. ZAKLJUČAK

Postoji ona izreka : „Na djeci svijet ostaje“. Što smatramo pod tim? Kakvu budućnost želimo ostaviti djeci? Isto toliko je bitno, ako ne i bitnije, kako ćemo, kao odrasli ljudi, pomoći djeci da se jednog dana snalaze u svijetu. Uvriježeno je mišljenje da svi žele djeci sve najbolje, ali kako to postići?

Zasigurno se ne može postići pukim govorenjem djeci što bi ona trebala učiniti, kako se ponašati, što će biti, kakvi su, kakav je svijet i slično.

Rješenje je filozofirati s djecom, te dijalogom i kritički obrađivati različite tematike kako bi takvim putem dijete samo došlo do zaključaka.

Da bi djeca ostvarila svoj puni potencijal, trebaju biti sretna, zadovoljna samima sobom, postići samospoznaju kojom će osvijestiti svoje vrline i prihvatiti svoje mane a samim time će imati više razumijevanja za ostale. Samospoznajom raste i samopouzdanje te samopoštovanje. Shvaćanjem vlastitih osjećaja i reakcija dijete će se lakše izražavati o svojem unutarnjem svijetu.

Do toga se može doći jedino ako dijete samostalno dostigne spoznaju sebe i svijeta oko sebe.

Osim svega navedenog, usmjeriti djecu na kritičko razmišljanje važnije je nego ikad.

Djeca su zatrpana svakakvim informacijama sa svih strana, pogotovo s interneta, društvenih mreža i ostalih medija. Većina djece, pa čak i predškolaraca, koristi društvenu mrežu Tik Tok. Njome se toliko realno prikazuju nerealne situacije kao realne da ih djeca shvaćaju zdravo za gotovo. Čak do te mjere da su neki izazovi s te mreže za mlade izazvale više slučajeva sa smrtnim ishodom nakon što je djeci, prikazano kao nešto bezopasno i nešto što svatko može. Dijete s kojim se radilo na razvoju kritičkog mišljenja lakše će filtrirati istinu od laži, dobro od zla, jednog dana će lakše

odbiti loše ljude za svoje partnere , birati pomno prijatelje koji im odgovaraju, u konačnici, vidjevši iz prethodnog primjera, može mu doslovno spasiti život.

Mojim se istraživanjima dokazalo koliko su puno djeca dobila filozofskim radionicama u samo dva puta po sat vremena u dvije skupine. Zamislimo kakvi bi se rezultati postigli da odgojitelji, kao što imaju likovne, glazbene, govorne, tjelesne aktivnosti s djecom u svoju praksu uvedu i redovnu filozofsku aktivnost.

Također, drugo istraživanje putem ankete na razini cijele Hrvatske pokazalo je da odgojitelji itekako imaju volju i želju educirati se o filozofiji za djecu, samo što nisu imali prilike za to.

Neću ulaziti u to koliko je tu pitanje nacionalnog kurikulumu ili države, za koju neki govore da joj nije u interesu društvo u kojem će ljudi kritički razmišljati već ljudi koji će shvaćati sve zdravo za gotovo bez vlastitog mišljenja kako bi lakše manipulirala masom u svrhu ostvarivanja svojih interesa jer to nije predmet ovog rada.

Ono što možemo je, kao pojedinci , a najviše kao odgojitelji i učitelji, širiti saznanja o tome što je filozofija za djecu te koliko ona dobrobiti donosi, uvesti je u svoju redovnu praksu s djecom a svakako i predložiti AZOO edukaciju o Filozofiji s djecom na nacionalnoj razini.

10. LITERATURA

1. BUCHBERGER, I. (2012.) *Kritičko mišljenje: priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja*. Rijeka : Universitas.
2. ĆURKO, B., ŠKERBIĆ, M.M. (2019.) *Filozofija – ma što pak je to?*. Zadar: Udruga za poticanje neformalnog obrazovanja, kritičkog mišljenja i filozofije u praksi.
3. ĆURKO, B., KRAGIĆ, I. (2008.) *Filozofija za djecu – primjer „Male filozofije“*. Život i škola. [Online] 20 (2). str.61-68. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=57965 (Pristupljeno:05 . 05. 2023.)
4. ĆURKO, B., KRAGIĆ, I. (2009.) *Uporaba priča u radionicama filozofije za djecu*. Acta ladertina. [Online] 5 (1). str. 109-116. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/190063> (Pristupljeno: 17.06.2021.)
5. ZORIĆ V. (2008.) *Sokratova dijaloška metoda*. Život i škola. [Online] 20 (2). str. 27-40. Dostupno na : <https://hrcak.srce.hr/file/57953> (Pristupljeno:07. 05. 2023.)
6. ĆURKO, B., KRAGIĆ, I. (2012.) *Tko se boji korupcije još?*. Metodički ogledi :časopis za filozofiju odgoja. [Online]. 19 (2). str. 43-58.Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/103681> (Pristupljeno : 06. 05. 2023.)
7. DEWEY, J. (1910.) *How we think*. Boston : D.C. Health&Caompany.
8. DOVIGO, F. (2016.) *Argumentation in preschool: a common ground for collaborative learning in early childhood*. European Early Childhood Education Research Journal. 24(6). str. 818-840.
9. ENNIS, R. H. (2011.) *The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities*. [Online] Dostupno na: https://education.illinois.edu/docs/defaultsource/faculty-documents/robert-ennis/thenatureofcriticalthinking_51711_000.pdf (Pristupljeno: 03.05.2023.)
10. LEMAJIĆ, A., STOJANAC, M. i VUKAŠINOVIĆ, A. (2019.) *Pretpostavke i poticanje autonomije djelovanja i mišljenja djece*. Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek. 3 (3). str. 165-176.
11. MILANOVIĆ, M. (2022.) *Odgojno obrazovne aktivnosti za poticanje kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi*. Rijeka : Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci .[Online] 16. str. Dostupno na <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffri:3143/datastream/PDF/view> . (Pristupljeno : 03. 05. 2023.)
12. MLINAREVIĆ, V. (2000.) *Kompetencija odgojitelja i autonomija djeteta*. U: N. Babić, J. Krstović (ur.), *Interakcija odrasli - dijete i autonomija djeteta*. [Online] str. 143-

148.

Dostupno

na file:///C:/Users/Laura/Downloads/505870.Kompetencija_ogojitelja_i_autonomija_djeteta1.pdf (Pristupljeno:03. 05. 2023)

13. MORI, L. (2018.) *Giocchi filosofici. Sfide all'ultimo pensiero per bambini coraggiosi.* Trento:Edizioni Centro Studi Ericson S.p.A.

14. SLUNJSKI, E. (2011.) *Razvoj autonomije djeteta u procesu odgoja i obrazovanja u vrtiću.* Pedagogijska istraživanja. 8 (2). str. 217-228.

15. SLUNJSKI, E. (2012.) *Tragovima dječjih stopa.* Zagreb: Profil.

16. ŠURAN, F. (2014.) *Filosofia dell' educazione.* Pula : Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

17. ŠURAN F. (2020.) *La filosofia con i bambini.* Pula : Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

11. PRILOZI

POPIS TABLICA

Tablica 1. Primjeri pitanja koja podržavaju različite elemente kritičkog mišljenja

POPIS SLIKA

Slika 1. Naslovnica slikovnice Filozofija za djecu (Ćurko i Škerbić, 2019).

GRAFIČKI PRIKAZI

1. Grafički prikaz po županijama. Vlastiti izvor. Anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com.
2. Grafički prikaz po spolovima. Vlastiti izvor. Anketa napravljena: 10. 05. 2023. preko docs.google.com.
3. Grafički prikaz po stupnju obrazovanja. Vlastiti izvor. Anketa napravljena: 10. 05. 2023. preko docs.google.com.
4. Grafički prikaz poznavanja programa filozofije za djecu. Vlastiti izvor. Anketa napravljena: 10. 05. 2023. preko docs.google.com.
5. Grafički prikaz sudjelovanja u edukaciji filozofije za djecu. Vlastiti izvor. Anketa napravljena :10. 05. 2023. preko docs.google.com.
6. Grafički prikaz postotka provođenja aktivnosti filozofije za djecu. Vlastiti izvor. Anketa napravljena 10. 05. 2023. preko docs.google.com.
7. Grafički prikaz važnosti poticaja djece na razvoj kritičkog mišljenja. Vlastiti izvor. Anketa napravljena : 10. 05. 2023. preko docs.google.com
8. Grafički prikaz važnosti poticaja djece na dijalog. Vlastiti izvor. Anketa napravljena :10. 05. 2023. preko docs.google.com.
9. Grafički prikaz mišljenja odgojitelja trebaju li djeca imati svoje mišljenje o svemu. Vlastiti izvor. Anketa napravljena :10. 05. 2023. preko docs.google.com.

10. Grafički prikaz pozitivnog utjecaja kritičkog mišljenja kod djece na izražavanje emocija. Vlastiti izvor. Anketa napravljena : 10. 05. 2023. preko docs.google.com.

11. Grafički prikaz pozitivnog utjecaja kritičkog mišljenja kod djece na lakše filtriranje lažnih i istinitih informacija. Vlastiti izvor. Anketa napravljena : 10. 05. 2023. preko docs.google.com.

12. Grafički prikaz samospoznaje preko poticaja na dijalog i kritičko mišljenje. Vlastiti izvor. Anketa napravljena: 10. 05. 2023. preko docs.google.com.

13. Grafički prikaz postotka želje odgojitelja za dodatnim educiranjem na temu filozofije za djecu. Vlastiti izvor. Anketa napravljena : 10. 05. 2023. preko docs.google.com.

12. SAŽETAK

U ovom završnom radu objašnjeno je kako je nastala filozofija za djecu te koji su njezini temelji. Analizira se Sokratova dijaloška metoda i Kantovo kritičko mišljenje s ciljem dokazivanja koje sve dobrobiti nose za djecu.

Dokazuje se i analizira utjecaj implementacije filozofije za djecu u odgojno-obrazovni sustav. Dokazuje se dobrobit na djecu kroz tuđe izvore rada te kroz vlastito istraživanje :jedno koje dokazuje pozitivan utjecaj filozofije s djecom na dječji um, s naglaskom na dijalog i kritičko mišljenje te istraživanje koje analizira i dokazuje koliko su odgojitelji upoznati s filozofijom za djecu, koliko je primjenjuju u svojoj praksi te jesu li spremni educirati se na tom području.

Ključne riječi : filozofija, dijete, dijalog, kritičko mišljenje

This final thesis explains how philosophy for children originated and what its foundations are . It analyzes Socratic dialogue method and Kant´s critical thinking with the aim of demonstrating the benefits they bring to children.

The impact of implementing philosophy for children in the educational system is proven and analyzed. The benefits for children are demonstrated through external sources of work as well as through the autor´s own research. One aspect provest the positive influence of philosophy on children's minds, with an emphasis on dialogue and critical thinking. Another aspect of the research analyzes and demonstrates how familiar educators are with philosophy for children, how they apply it in their practice and whether they are willing to receive training in that area.

Key words: philosophy, child, dialogue, critical thinking